

ՀԱՅ ԳՆԱԲԱՆՆԵՐ

Hay Baykar

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒ-
ԹԵԱՆԸ
ԾԱՆԱԶՈՒՄԸ
ՄԱԿ-Ի ՄԷՉ

N° 94. 05/10/85. Prix : 10 F

Bi-mensuel du Mouvement National Arménien
(Front Démocratique)

ONU : LE GENOCIDE ARMENIEN CONDAMNE... A RESTER EN SOUS-COMMISSION

La sous-commission des Droits de l'Homme reconnaît le génocide
mais le rapport ne sera pas présenté à la Commission où siègent les
Etats membres .

LE MNA AUX JOURNEES DU MOUVEMENT CORSE POUR L'AUTODETERMINATION

LES 10 et 11 août se sont déroulés à Corte les 4es Journées Internationales du Mouvement Corse pour l'Autodétermination qui est l'organisation publique de la lutte de libération nationale Corse. Cette année encore le MNA a été invité à cette grande manifestation populaire pour représenter la cause arménienne. Ces « Journées » constituent probablement le plus grand rassemblement politique et culturel de l'année en Corse. Et avec près de 15 000 personnes qui se sont déplacés durant ces deux jours cette manifestation a montré peut être encore davantage que les années précédentes la vitalité du mouvement nationaliste corse. Vitalité sur le plan intérieur grâce au nombreux public mais aussi grâce à la qualité des interventions politiques des dirigeants du MNA, la tenue des débats, des prestations culturelles. Vitalité sur le plan international aussi puisque outre la présence du porte parole du MNA, Ara Toranian, étaient aussi venus apporter leur soutien de nombreuses autres délégations de peuples en luttes : Herri Batasuna du Pays Basque Espagnol, Herri Taldéak du P. Basque Français, Le FLNK de Nouvelle Calédonie,

l'UPLG de la Guadeloupe. Cette solidarité envers la Corse qu'ont exprimé tour à tour les délégations étrangères a incontestablement renforcé la crédibilité et l'impact international des nationalistes. Mais cette présence de divers mouvements de libération a aussi permis à travers les débats et la confrontation d'expériences différentes une consolidation des liens. Cette année les « Journées internationales » ont également créé l'événement sur le plan interne Corse puisque pour la première fois un débat public s'est engagé entre les deux grandes familles du patriotisme Corse, le Mouvement réformiste UPC des frères Siméoni et le MCA dont les thèses rejoignent celles du FLNC. Ce débat s'est conclu par un accord sur la nécessité de réaliser une unité entre ces deux familles politiques en vue de l'échéance des prochaines élections législatives. Au niveau du MNA, cette manifestation a révélé l'audience de la lutte arménienne en Corse, la connaissance profonde des nationalistes corses envers les réalités politiques arméniennes, ainsi que la sympathie exprimée avec chaleur par les militants et le public envers notre cause.

SOMMAIRE

2 Le MNA aux journées du MCA

3 Editorial

4-5 La Sous Commission des Droits de l'Homme et le génocide arménien à l'ONU.

Interview de Christian Der Stepanian (Solidarité Franco-arménienne)

7 « Mayrig » d'Henri Verneuil

HENRI VERNEUIL
MAYRIG

8 Nouvelles militaires La Turquie élue Le pic d'Ataturk tue

9 Meurtres au Liban La dépouille d'Antranik bientôt en Arménie

10 Rencontre franco-turque

L'alphabet arménien à l'école

11 Խմբագրական ՄԱԿի ենթալանձնախումբ մը կը ճանչնայ հայ ցեղասպանութիւնը

12 ՀԱՇ, Քորսիքայի Միջազգային հանդիպումին

13 Հայաստան «Հիմանիթե»-ի տօնին

14 Թուրքիա, Քիրտիստան

15 Մշակութային լուրեր՝ Սփիւռք

16 Soirée de solidarité internationale avec la lutte arménienne.

Մակագին

Մէկ տարուայ բաժանորդագրութիւն.

Ֆրանսա՝ 200 ֆրանք.

Արտասահման 300 ֆրանք.

Նեղուկի բաժանորդագրութիւն՝ 300 ֆրանք.

Բացառիկ բաժանորդագրութիւն՝ 500 ֆրանք.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՄՈՒՄՆԱԳԻՐ BULLETIN D'ABONNEMENT

Կը փափաքիմ բաժանորդագրուի Հայ Պայքար - Հայաստանի
je désire m'abonner à HAY BAYKAR-HAYASDAN

Մականուն.

NOM .....

Անուն.

PRENOM .....

Հասցէ.

ADRESSE .....

Ձեր չեքերը գրեցէ՛ք թերթին անունին
Envoyez vos chèques libellés à l'ordre de
HAY BAYKAR-HAYASDAN.

CCP 940983 N PARIS

BP 215, Tour CIT, 3, rue de l'Arrivée,
75749 Paris cedex 15, France

ABONNEZ
VOUS

ՀԱՅ ՊԱՅԿԱՐ
Hay Baykar

Tarifs

des abonnements
pour un an :

France : 200 F.
Etranger : 300 F.
Abonnement de
soutien : 300 F.
Abonnement
exceptionnel :
500 F.

HAY BAYKAR-HAYASDAN

Bi-mensuel du Mouvement National Arménien
(Front Démocratique)

Adresse :
BP 215, Tour CIT, 3, rue de l'Arrivée, 75749 Paris
cedex 15, France.

Téléphone : (1) 261.77.62.

Rédaction :

Ara Toranian, Vahak Narentz, Apic Tchakérian,
Astrig Courmalian, Ardachés Ter Avédissian, Noem-
zar Adjémian, Daniel Gagoyan, Vrej Borarian,
Sévan Andonian, Evelyne Barséglian, Nevart Bog-
hossian, Philippe Voskéritchian, Tamar Grigorian,
Vahan Sissian, Antranik Mardirossian, Richard
Mels, Sonia Guiragossian, Maro Narégatsi.

Montage :

Raffi Merguerditchian, Eddy Lenoir, Chouchan
Altounian, Philippe Sarkissian, Ohan Vartanian,
Lucie Garabédian.

Photogravure :

Bédros Kasparian, Stéphane Melkoniap, Souren
Hovanessian, Vahé Manoukian.

Impression :

Roto de Paris, 2, rue Salvador Allende, 93 Moziñor
Montreuil.

Commission paritaire : n° 64593.

Directeur de la publication : Ara Toranian.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱ-
ԳՐՈՒԹԵՅԻՔ

Paragraphe 24: une victoire limitée

Ca y est ! Après de multiples détours, contours, marche arrière, ruses de procédure, manœuvres politiques, et autres gymnastiques il existe enfin un document officiel de l'ONU faisant état du génocide arménien.

Certes, il ne s'agit pas d'une résolution de l'Assemblée Générale des Nations-Unies ni même d'un vote de la commission des droits de l'homme qui aurait politiquement engagé les Etats membres. Il s'agit plus modestement d'un rapport d'experts réunis dans le cadre de la Sous-Commission des droits de l'Homme et mentionnant le génocide arménien. Il n'y a donc ni de quoi pavoiser, ni de quoi jubiler. Nous aurions cependant torts de faire la fine bouche. La diplomatie exprime sur le papier les rapports de forces sur le terrain. Et le rapport de force que peuvent actuellement présenter les Arméniens face à l'Etat Turc ne pouvait laisser espérer beaucoup plus que ce que nous avons obtenu. Dans cette mesure le paragraphe 30 devenu paragraphe 24 constitue un succès non négligeable.

Mais au delà de l'appréciation du résultat il est nécessaire de tirer les conséquences quant au processus ayant conduit l'ONU à engager ce premier pas vers la reconnaissance du génocide. La récupération de cet événement par les partis traditionnels oblige en effet à remettre sur cette question les pendules à l'heure. Ces forces conservatrices tentent en effet d'exploiter cet événement pour en faire une victoire de l'action diplomatique par opposition à la lutte armée. Ce procédé visant évidemment à réhabiliter les vieilles valeurs de la diplomatie de couloir qui correspondent à la nature réelle de ces forces. Si la présence de délégations arméniennes sur le terrain a pu en effet être utile, il est tout de même ridicule de tenter d'attribuer l'insertion du paragraphe 24 au super génie diplomatique des délégations des partis arméniens traditionnels à Genève. D'autant qu'en l'occurrence ces derniers n'ont pas hésité une nouvelle fois à offrir dans l'enceinte même de l'ONU un spectacle affligeant de division. En effet hormis Solidarité Franco Arménienne qui a eut une attitude correcte, les deux autres délégations arméniennes présentes, celle unitaire venue de Buenos-Aires pour appuyer l'expert argentin mr Despouys, et celle du CDCA ne se sont pas adressés la parole durant toute la durée des travaux. Tentant chacune de tirer la couverture à elle, de manœuvrer pour obtenir contre l'autre des temps de paroles, de rivaliser à tous les niveaux faisant ainsi preuve d'une totale irresponsabilité, elles se sont attirées les réprimandes de délégations étrangères amis qui les ont sommé de rendre ces querelles internes moins voyantes. Non, il y a eut référence au génocide essentiellement parce que le fait national arménien a été imposé sur la scène politique internationale par 10 ans de lutte armée, de sacrifices et de mobilisation populaire. Voilà le fait déterminant. Voilà le catalyseur. Voilà la réalité qui a pesé de tout son poids sur le rapport de Benjamin Whitaker et sur ceux qui ont dut se résigner à admettre ce qui est et demeure depuis 1915 : le génocide arménien. Ceci doit inciter le peuple arménien à perséverer dans la voie qu'il a choisi depuis 10 ans, la seule porteuse d'avenir: la lutte de libération nationale.

L'ONU ET LE GENOCIDE ARMÉNIEN

La Sous-Commission a adopté le rapport de Mr Whitaker, faisant référence au génocide arménien. Ce rapport ne sera cependant pas transmis à la Commission des Droits de l'Homme. L'Association « Solidarité Franco-Arménienne » était présente à Genève, l'un de ses responsables C. Der Stépanian répond à nos questions.

Hay-Baykar : *C. Der Stépanian, vous étiez ce mois d'août à Genève pour assister aux travaux de la Sous-Commission des Droits de l'Homme de l'O.N.U. Comment appréciez-vous les décisions qui y ont été prises ?*
C. Der Stépanian : Notre association a alerté la Fédération Internationale des Droits de l'Homme, de l'inscription à l'ordre du jour du rapport de Mr Whitaker sur le génocide. Nous avons dès lors travaillé en étroite collaboration avec Mr Y. Laurain, Secrétaire général de la Fédération Internationale des Droits de l'Homme qui est intervenu sur ce point au cours de la Session.

C'est du reste en tant qu'observateur de cet organisme non-gouvernemental que j'ai suivi une partie des travaux de la Sous-Commission. Au regard des débats qui s'y sont déroulés, il y a tout lieu d'être satisfait des décisions prises. Le rapport Whitaker sur la question de la prévention et de la répression du crime de génocide dans lequel est mentionné le génocide des Arméniens de l'Empire Ottoman a été adopté par la Sous-Commission.

Tout le monde aura à l'esprit l'affaire du paragraphe 30 du précédent rapport de la Sous-Commission. Près de 10 années de discussions au terme desquelles, suite aux pressions exercées par la Turquie, le fameux para-

graphe 30 faisant cas du génocide arménien, disparaissait du rapport final de la Sous-Commission. Force est de constater aujourd'hui, qu'à l'issue des travaux de la 38e session de la Sous Commission, la référence au génocide arménien a été réintroduite dans un tel rapport, mettant ainsi en échec toutes les manœuvres diplomatiques turques.

Le Génocide reconnu, mais...

Jusqu'au dernier moment, les experts pro-turcs ont tenté de faire supprimer le paragraphe 24 relatif aux exemples historiques. Il est probable que dans les mois qui viennent, la Turquie interviendra de nouveau pour remettre en cause la décision des experts. Ceci doit nous permettre de mieux apprécier l'enjeu du vote du 30.8. Le document voté par cette instance de l'O.N.U., du fait de son caractère officiel, représente un danger pour la Turquie. Ce pays a subi en cette circonstance un premier revers diplomatique sur la Question Arménienne. Pour la première fois, le génocide arménien figure dans un document officiel de l'O.N.U. Cette décision de la Sous-Commission constitue pour nous un succès non-négligeable. Elle crée un précédent et autorise des dé-

veloppements futurs que nul, pas même la Turquie, ne peut ignorer.

Peut-on pour autant parler de reconnaissance du génocide arménien par l'O.N.U. ?

Tout dépend du sens que l'on donne à cette notion. On peut répondre affirmativement dès lors que l'on accepte le principe selon lequel un rapport d'une instance de l'O.N.U., telle la Sous-Commission de la lutte contre les mesures discriminatoires et de la protection des minorités, devient, une fois adoptée le document de référence de l'O.N.U. sur la question. Il en serait ainsi du Rapport de Mr Whitaker sur le génocide.

Il en va autrement si l'on veut faire revêtir à cette revendication un caractère plus politique et si l'on entend par « reconnaissance du génocide arménien par l'ONU », reconnaissance internationale par la communauté des Etats. La Sous-Commission, composée d'experts indépendants des Etats, étant un groupe d'étude de la Commission des Droits de l'Homme, il n'est pas de sa compétence d'engager, par ces décisions, la responsabilité des Etats.

Bien que depuis quelques années, ces débats aient pris un tour de plus en plus politique, la décision d'entériner

•••

L'ONU ET LE GENOCIDE ARMENIEN

...

ce rapport ne saurait signifier une quelconque prise de position des Etats en faveur de la reconnaissance du génocide arménien.

Peut-on dresser, à partir de ses discussions au sein de la Sous-Commission, un état du rapport de force existant actuellement sur la Question Arménienne ?

Oui, d'une certaine façon, et si les experts de la Sous-Commission bénéficient, à la différence des représentants des Etats d'une certaine liberté d'action et de décision, un certain nombre d'entre eux se révèlent être de redoutables diplomates agissant dans l'esprit des directives dictées par leurs états respectifs. Les travaux de la Sous-Commission sur ce point de l'ordre du jour se sont déroulés dans une atmosphère de tension permanente. L'incertitude quant à l'issue du vote a subsisté jusqu'à la fin des travaux.

Le lobby turc a bien fonctionné et les experts des pays arabes et islamiques ont successivement déclenché des attaques en règle contre le rapport Whitaker, demandant la suppression du paragraphe 24 (Jordanie, Egypte, Bangladesh...). Certains experts occidentaux (Belge, Américain), se sont montrés réti-

cents à voir mentionner dans ce rapport la seule version arménienne des faits. L'expert américain hésitant pour sa part, à qualifier de génocide le massacre des Arméniens de l'Empire Ottoman.

L'expert soviétique se cantonna sur ce point dans une prudente réserve, soulignant l'insuffisance des exemples historiques donnés (référence au cas palestinien). Il devait être finalement le seul à voter contre le rapport Whitaker. Nous ne pensons pas que la citation du génocide arménien parmi les exemples historiques énumérés dans le paragraphe 24 puisse expliquer le refus soviétique.

Il y a certes, depuis des années une donnée constante dans la politique moyen-orientale de l'U.R.S.S : celle de ne pas indisposer le monde islamique. Mais peut-être, beaucoup plus encore que cette donnée, le rapport contenait des paragraphes évoquant la possibilité d'inclure parmi les groupements protégés par la convention pour la prévention et la répression des crimes de génocide de 1948, la catégorie des groupes politiques. Nous savons que l'U.R.S.S s'était déjà montré violemment hostile par le passé à une telle proposition, sans doute par crainte de se voir, à l'avenir incriminée pour de tels méfaits (goulag).

P o u r l a reconnaissance par les Etats, la mobilisation s'impose.

En fait, hormi le rapporteur spécial, Mr Whitaker, qui a plaidé avec courage et conviction pour le maintien de toutes les références historiques, Mr L. Joinet, expert français et Mr L. Despouy expert argentin, rares ont été les experts qui ont manifesté ouvertement une certaine compréhension à l'égard de la revendication arménienne. Si la résolution entérinant le rapport a bien été adoptée, les délégués se sont plus, à atténuer ce succès en soulignant que des opinions divergeantes aient été exprimées. Plus encore, ils n'ont pas voulu transmettre le rapport à la Commission des Droits de l'Homme où siègent les représentants des Etats.

Il est désormais évident qu'en toutes circonstances, la diplomatie turque saura faire valoir ses atouts. Elle peut sans crainte compter sur la solidarité des pays islamiques, influents au sein des pays du Tiers Monde et du mouvement non-aligné. Le soutien des pays du bloc occidental au nom des intérêts stratégiques de l'O.T.A.N, à laquelle elle appartient, lui paraît acquis. Elle peut jouer par ailleurs sur la neutralité bienveillante de l'U.R.S.S et des pays du bloc socialistes.

On est donc en droit de s'interroger sur le sort qu'aurait pu être réservé à ce rapport si la Sous-Commission des Droits de l'Homme avait eu à se prononcer dessus. Cantonné au sein d'une sous-commission d'experts, le débat a pu tourner à notre avantage. Soulevé dans le cadre d'une instance représentative des appuidarités nas jouent à fond, une issue positive à de telles discussions dans le contexte actuel, aurait été rendue plus aléatoire. Ce tableau réaliste traduit nous semble-t-il la position de faiblesse de la Question Arménienne au plan international. Il n'incite guère à l'optimisme mais ne saurait cependant entamer notre détermination ni impliquer un quelconque attentisme de notre part.

Quels développements futurs la Question Arménienne est-elle en mesure de

connaître sur le terrain diplomatique ?

Les perspectives d'une reconnaissance internationale du génocide arménien existent. Toutes prises de position d'états, de parlements nationaux, toutes résolutions d'instance internationale allant dans ce sens constituent autant d'avancées. La Turquie se trouve progressivement entraînée dans un engrenage qui aboutit implicitement à sa condamnation.

Condamnation dont elle connaît les risques et les enjeux. Il s'agira, en tout état de cause d'un travail de longue haleine. Pour l'heure, l'échéance européenne nous interpelle. Dès la fin du mois de septembre, la Commission politique du Parlement Européen aura à examiner le rapport de Mr Vandemeleubroucke sur la Question Ar-

ménienne. Et l'apport du document adopté par la Sous-Commission de l'O.N.U sera déterminant dans les discussions de Bruxelles qui s'annoncent elles aussi très animées. C'est autour de cette échéance prioritaire que nous allons nous mobiliser dans les semaines à venir. Plus généralement, il importe de redoubler nos efforts et gagner à nos thèses le plus grand nombre d'états. Dans cette optique, les communautés arméniennes, partout où elles sont implantées se doivent d'accroître leur pression sur les Etats, afin d'influer leurs décisions concernant la Question Arménienne.

Pour tout contact :
Solidarité Franco-Arménienne
B.P 84 75862 Paris Cedex 18
Tel : 606.15.90

RESOLUTION VOTEE SUR LE POINT 4 DE L'ORDRE DU JOUR DU RAPPORT WHITAKER SUR LE GENOCIDE

Projet de résolution

présenté par

M. Deschenes,

M. George et

M. Mubanga-Chipoya.

La Sous-Commission de la lutte contre les mesures discriminatoires et de la protection des minorités

Rappelant la résolution 1983/33 du Conseil économique et social, en date du 27 mai 1983, par laquelle le Conseil a prié la Sous-Commission « de désigner parmi ses membres un rapporteur spécial qui aura pour mandat de procéder à une révision d'ensemble et à une mise à jour de l'étude sur la question de la prévention et de la répression du crime de génocide, en prenant en considération les vues exprimées par les membres de la Sous-Commission et de la Commission des droits de l'homme, ainsi que les réponses des gouvernements, des institutions spécialisées et autres organismes des Nations Unies, d'organisations régionales et d'organisations non-gouvernementales à un questionnaire qui sera établi par le Rapporteur spécial » ;

Rappelant aussi sa décision 1983/2 du 18 août 1983, par laquelle elle a chargé M. Benjamin Whitaker de réviser et de mettre à jour l'étude en question,

...

A l'initiative de l'association
« Solidarité Franco-Arménienne »

REUNION PUBLIQUE ORGANISEE SUR LE THEME DE LA RECONNAISSANCE DU GENOCIDE ARMENIEN PAR LE PARLEMENT EUROPEEN

Sous la présidence effective de Maître Yves Jouffa, Président de la Ligue des Droits de l'Homme.

Interviendront principalement :
MR. Henri Saby, auteur de la proposition de résolution sur la Question Arménienne.
MR Jaak Vandemeleubroucke, rapporteur sur la Question Arménienne.

Prendront également la parole : Les parlementaires de tous les groupes politiques de l'Assemblée

MARDI 26 NOVEMBRE A 20h45
Au club des Ingénieurs des Arts et Métiers, 9 bis Avenue d'Iéna
750016 Paris. Métro Iéna

LE PARAGRAPHE 24 DU RAPPORT WHITAKER (EX-PARAGRAPHE 30)

24. Toynbee a déclaré qu'en matière de génocide, le XXe siècle se distinguait « par le fait que ce crime est commis de sang-froid, sur un ordre donné délibérément par les détenteurs d'un pouvoir politique despotique et que ses auteurs emploient toutes les ressources de la technologie et de l'organisation actuelles pour exécuter complètement et systématiquement leurs plans meurtriers » 11/. L'aberration nazie n'est malheureusement pas le seul cas de génocide au XXe siècle. On peut rappeler aussi le massacre des Hébrons en 1904 par les Allemands 12/, le massacre des Arméniens par les Ottomans en 1915-1916 13/, le pogrom ukrainien de 1919 contre les juifs 14/, le massacre des Hutus par les Tutsis au Burundi en 1965 et en 1972 15/.

le massacre au Paraguay des Indiens Aché avant 1974 16/, le massacre auquel les Kmers rouges se sont livrés au Kampuchéa entre 1975 et 1978 17/, et actuellement le massacre des Baha'is par les Iraniens 18/. L'apartheid est traité séparément plus loin, aux paragraphes 43 à 46. Plusieurs autres exemples peuvent être évoqués. Il pourrait sembler pédant d'arguer que certains horribles massacres de masse ne constituent pas, d'un point de vue proprement juridique, un génocide mais en donnant du génocide une définition trop vague on risque d'aller à l'encontre du but recherché et de dévaluer ce mot.

11/ Arnold Toynbee, *Experiences* (Londres, Oxford University Press, 1969).

12/ Le général Von Trotha donna un ordre d'extermination: les points d'eau furent empoisonnés et les émissaires de paix africains fusillés. Au total, les trois quarts des Africains Hereros furent tués par les Allemands qui colonisèrent l'actuelle Namibie. Les hereros passèrent de 80.000 à quelque 15.000 réfugiés faméliques. Voir P. Fraenk, *The Namibians* (Londres, Minority Rights Group, 1985).

13/Selon des personnalités et des témoins oculaires indépendants et dignes de foi au moins un million d'Arméniens, et peut-être même beaucoup plus de la moitié de la population arménienne, auraient été simplement tués ou auraient trouvé la mort sur les routes. Ces faits sont corroborés par les archives américaines, allemandes et britanniques et par les rapports de diplomates alors en poste dans l'Empire Ottoman, y compris ceux de son allié, l'Allemagne. L'ambassadeur d'Allemagne, M. Wangenheim, a écrit par exemple, le 7 juillet 1915, que « le gouvernement poursuit en effet son objectif: l'extermination de la race arménienne dans l'Empire Ottoman » (archives de Wilhelmstrasse). Bien que le gouvernement turc suivant eut aidé à traduire en justice quelques-uns des responsables des massacres, qui furent reconnus coupables, le Gouvernement turc actuel soutient officiellement qu'il n'y a pas eu de génocide encore que pendant les combats le nombre des victimes et de

Chacun sa place à l'O.N.U., les Etats siègent à la Commission, les sans-états à la Sous-Commission

ceux qui ont été dispersés ait été élevé; selon lui, toute affirmation contraire est controvée. Voir notamment le Vicomte Bryce at A. Toynbee,

The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire 1915-16 (Londres, H.M.S.O., 1916); G. Chaliand et Y. Ternon, *Génocides des Arméniens* (Bruxelles, Complexe, 1980); H. Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story* (New York, Doubleday, 1918); J. Lepsius, *Deutschland und Armenien* (Potsdam, 1921; paraîtra prochainement en français chez Fayard, Paris); R?G. Hovansian, *Armenia on the road to independence* (Berkeley, Université de Californie, 1967); *Permanent Peoples's Tribunal, A Crime of Silence* (Londres, Zed Press, 1985); K.Gurun, *Le Dossier Arménien* (Ankara, société historique turque, 1983); B.Simsir et collaborateurs, *Armenians in Ottoman Empire* (Istanbul, presse universitaire Bogazici, 1984); T.Ataov, *A Brief Glance at the Armenian Question* (Ankara, presse universitaire, 1984); V. Goekjima, *The Turks befoire the Court of History* (New Jersey, Roser-

keeper Press, 1984); *Commission des églises pour les affaires internationales, Armenia, The Continuing Tragedy* (Genève, Conseil œcuménique des églises, 1984); Institut de politique Etrangère, *The Armenian Issue* (Ankara, F.P.I., 1982).

14/ Quelque 10.000 à 250.000 Juifs ont été tués au cours de 2.000 pogroms organisés par des Blancs, des Cosaques et des nationalistes Ukrainiens. Voir Z.Katz éd. *Handbook of Major Soviet Nationalities* (New York, Free Press, 1975), p. 362; A.Sachar, *A.History of the Jews* (New York, Knopf, 1967).

15/ Le gouvernement minoritaire des Tutsis a d'abord liquidé les dirigeants hutus en 1965, puis massacré entre 100.000 et 300.000 Hutus en 1972. Voir René Lemarchand, *Selective Genocide in Burundi* (Londres, Minority Rights Group, 1974) et Léo Kuper, *The Pity of it All* (Londres, Duckworth, 1977).

16/ En 1974, la Ligue internationale des droits de l'homme, avec l'Association interaméricaine pour la démocratie et la liberté, a dénoncé le Gouvernement paraguayen pour sa complicité dans le génocide

des Aché (Indiens Guayakis) et a déclaré qu'ils avaient été asservis, torturés et massacrés, qu'on leur avait refusé des vivres et des médicaments et que leurs enfants leur étaient enlevés pour être vendus. Voir Norman Lewis et collaborateurs, chez l'éditeur Richard Arens, *Genocide in Paraguay* (Philadelphie, Temple University Press, 1976) et R. Arens « The Ache of Paraguay » dans J. Porter, *Genocide and Human Rights* (op. cit.).

17/ On estime que le gouvernement Kmer rouge de Pol Pot au Kampuchéa démocratique aurait tué au moins 2 millions de personnes sur une population totale de 7 millions. Même dans l'acceptation la plus étroite du mot, il s'agit d'un génocide puisque les victimes appartenaient à des groupes cibles tels que les Chams (minorité islamique) et les moines bouddhistes.

18/ Voir les témoignages qui ont été présentés à la Commission des droits de l'homme de l'O.N.U et à sa Sous-Commission de 1981 à 1984, ainsi que R. Cooper, *The Baha'is of Iran* (Londres, Minority Rights Group, 1985).

Ayant pris connaissance du rapport préliminaire présenté par le Rapporteur spécial à la Sous-Commission lors de sa trente-septième session,

Ayant depuis examiné et soumis à un débat l'Etude révisée et mise à jour présentée par le Rapporteur spécial à la Sous-Commission lors de sa trente-huitième session :

Notant que des opinions divergeantes ont été exprimées sur le contenu et les propositions du rapport :

1- Reçoit l'Etude du Rapporteur spécial, M. Benjamin Whitaker, intitulée « Version révisée et mise à jour de l'Etude sur la question de la prévention et de la répression du crime de génocide », et en prend note;

2- Exprime ses remerciements et ses félicitations au Rapporteur spécial pour ses propositions :

3- Recommande que l'Organisation des Nations Unies renouvelle ses efforts pour faire en sorte que la Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide soit universellement ratifiée dès que possible par les Etats Membres.

LE « PIC D'ATATÜRK » TUE, MAIS MOINS QUE L'ARMÉE TURQUE

Pour mieux lutter contre le pouvoir central, les kurdes ont trouvé un allié imposant : l'Ararat.

ON ne s'approche pas impunément de la montagne sacrée, plusieurs alpinistes l'ont appris à leurs dépens, qui voulaient escalader l'Ararat rebaptisé « Pic d'Ataturk ». Le 17 juin, une équipe formée de huit personnes tentait l'escalade. Arrivés pratiquement au sommet, les conditions atmosphériques les contraignaient à rebrousser chemin. Quatre d'entre eux, deux filles et deux garçons qui n'avaient trouvé refuge à temps ont vu s'effondrer sur eux des blocs de glace, tuant les deux jeunes femmes et blessant grièvement les deux jeunes hommes.

Autre incident sur les pentes de l'Ararat, mais pour des raisons prévisibles cette fois, un groupe de sept alpinistes japonais et ouest-allemand a été dépouillé de son matériel et de ses vivres, et retenu quatre heures par des séparatistes kurdes, le samedi 27 juillet alors qu'il se situait à 3000 mètres d'altitude. Selon Ankara, le groupe qui avait établi son camp, a été encerclé par le commando emamando et a dû écouter durant plusieurs heures les doléances des partisans. Après le départ du commando, les alpinistes ont gagné la ville d'Erzerum où ils ont porté plainte.

La période estivale depuis deux ans est l'occasion pour les rebelles kurde de harceler le pouvoir central et l'armée turque. Le 18 juillet, cinq kurdes étaient tués par les forces de sécurité dans la province de Bitlis. Selon un communiqué gouvernemental, les cinq hommes, fortement armés avaient été initialement repérés dans la région de Mukti. Toujours selon le gouvernement ils auraient refusé de se rendre aux forces de gendarmerie, lesquelles ont ouvert le feu.

De source militaire turque, trois militants kurdes ont été tués par l'armée, le 20 juillet dans la province de Hakkari, après s'être réfugiés dans la région montagneuse de Semdinli. D'autre part, deux rebelles ont été abattus et deux autres blessés par les forces de sécurité le mardi 20 août, près de la ville de Dogubayazit, au pied de l'Ararat. De violents combats se sont encore déroulés

entre les forces de gendarmerie le lundi 26 août près du village de Kamalga (région de Van).

Le 15 août dernier, le gouvernement a fêté le premier anniversaire de l'Opération Soleil, réalisée contre les partisans kurdes dans deux sous-préfectures de l'Anatolie du sud-est. A cette occasion, le général Sabri Yirmibeçoglu et

l'amiral Vural Beyazit ont fait un bilan des opérations.

Bilan d'auto-satisfaction s'entend, dont la partie chiffrée cependant, permet d'avoir une idée du climat qui règne dans certaines régions du pays. Selon ces chiffres, établis par l'amiral, à ce jour, 102 incidents armés se sont produits dans le champ d'opération recouvrant Diarbékir, Siirt, Hakkari et Van. 10% de ces incidents sont

des attaques surprises, 27% des agressions, 11% des embuscades, 52% des affrontements.

Toujours selon l'armée (malheureusement ce sont les seules sources dont nous disposons), au cours de l'Opération Soleil, 97 militants du Parti ouvrier kurde (P.K.K.) ont été tués et 309 appréhendés. En revanche, 56 membres des forces de sécurité ont perdu la

vie. Pour bien fixer les choses, le général Yirmibeçoglu a terminé son exposé en citant Ataturk ; « Le peuple turc qui a créé la République de Turquie s'appelle la nation turque. Dans le cadre de ce concept universel, tous ceux qui vivent dans notre pays sont membres de notre nation ». A bon entendeur...

Sonia Guiragossian

Les rebelles kurdes trouvent refuge dans l'Ararat

NOUVELLES MILITAIRES

« Connaître son ennemi pour le combattre ». Partant de ce bon principe, nous publierons chaque fois que nous le pourrons des informations concernant l'appareil de l'Etat turc. Nous débutons aujourd'hui par des informations ayant trait au domaine militaire.

A droite, le général Haydar Saltik transmet solennellement ses fonctions au général Necdet Ozturun

DEPUIS le 1er septembre, plusieurs généraux et colonels ont été promus ou mis à la retraite par le Conseil Suprême militaire, selon la déclaration faite par le Secrétaire Général de l'Etat Major Général, lors de sa réunion annuelle sous la présidence du Premier Ministre Ozal. La liste préparée par le Conseil Suprême a été approuvée par le Président de la République, le Général Evren. Par ces nouveaux aménagements, le Commandant des Forces Maritimes Zahir et le Commandant des Forces Aériennes Halil Sozen ont été reconduits pour un an dans leurs fonctions respectives.

Le Général d'Armée Necdet Ozturun a été nommé Commandant des Forces Ter-

restres et le Général d'Armée Fikret Oktay Commandant Général de la Gendarmerie. Le Commandant des Forces Terrestres Haydar Saltik et le Commandant de la Gendarmerie Mehmet Buyruk ont été mis à la retraite. Lors de la transmission de fonction entre les généraux Saltik et Ozturun, ce dernier a rappelé la mission de tous les militaires turcs : « Notre tâche est, depuis Ataturk, de sauvegarder notre belle patrie et les intérêts sublimes de notre nation contre les ennemis intérieurs et extérieurs ».

Voyages

Le Commandant du Matériel des Forces Terrestres des Etats-Unis, le Général Thomp-

son, a effectué une visite officielle de deux jours à Ankara, les 18 et 19 juillet. Durant sa visite, il a été reçu par le Chef d'Etat Major et le Ministre de la Défense Nationale Mr Yavuzturk. Il a également visité le Conseil d'aide américain à Jismatt et le 90è Hangar Principal à Etimasgut.

Dans le sens inverse, le Président de la Commission de la Défense Nationale de la Grande Assemblée Nationale de Turquie, Mr Ferruh Ilter, s'est rendu à la fin du mois de juillet aux Etat-Unis dans le but d'effectuer des recherches sur les établissements militaires.

La délégation a été l'invité de la firme Aydin Corporation qui produit du matériel électronique dans un but militaire. La firme, depuis 1982 est associée à la firme Havelsan qui possède 40% d'actions en compagnie de la Fondation pour le renforcement de l'Armée de l'air.

Exercices

Les exercices « Général Sukru Naili Gokberk-85 » se sont déroulés à Istanbul à la fin du mois de juillet avec le concours d'Unités des Forces terrestres, navales et aériennes sous la coordination du commandant de la première armée. Le Président de la République et le Premier Ministre sont arrivés le 24 juillet à Cebirtepe en hélicoptère pour assister à la dernière partie des exercices. Ils ont été accueillis par le Chef de l'Etat Major, le Général Urug.

Nucléaire

L'accord préalable relatif à la construction de la centrale nucléaire Akkuyu 1, a été signé le 14 août dernier en présence de Mr Ozal. Mr James Donnelly pour la firme canadienne « Atomic Energy of Canada Limited », Mr Sarik Tara au nom de la Turquie et Mr Richard Maudsley pour la firme britannique « Nei Parsons I.T.D » partie prenante du projet ont paraphé cet accord. Cette centrale sera construite à Silikefe (Içel), aura une puissance de 665 mégawatts et produira 4 milliards et demi de kilowatts par an. Elle s'alimentera en aluminium pur.

Richard Mels

LA TURQUIE ELUE

LA Turquie a été élue dernièrement membre du comité consultatif du conseil chargé de la coopération culturelle du Conseil de l'Europe. Le sous-secrétaire adjoint du ministère de la Culture et du Tourisme, Mr Aytug Izat représentera la Turquie au sein du comité consultatif. D'autre part, le Conseil de l'Europe a décidé d'étudier et d'évaluer les politiques nationales de culture de la France, de la Suède et de la Turquie. Le comité consultatif s'est réuni à Strasbourg les 5 et 6 septembre derniers.

MEURTRES EN TOUS GENRES

Beaucoup trop d'Arméniens meurent au Liban. Si les militants eux, savent pourquoi, les autres tombent souvent en faisant leur marché.

Melki, le supermarché de la mort d'Antélias

UN attentat à la voiture piégée a coûté la vie à 60 personnes dont sept arméniens samedi 17 août. Le véhicule qui stationnait devant le supermarché Melki à Antélias, a explosé au moyen d'une télécommande. Parmi les cadavres qui ont pu être identifiés dans les décombres, se trouvaient deux femmes, Mme Elmadjian et Mme Tabakian en compagnie de son fils. Les autorités ont beaucoup de difficultés pour faire reconnaître, déformés ou brûlés, les corps devenus méconnaissables. Les funérailles de quelques unes des victimes ont eu lieu le jour suivant, les autres étant célébrées le lundi 19. C'était la seconde voiture piégée à Antélias en l'espace de deux mois.

La semaine précédant cet événement, une autre voiture piégée avait explosé, à l'est de Beyrouth, dans la partie d'Achrafieh sous contrôle phalangiste. La voiture, placée devant un immeuble dans une rue très animée a tué deux arméniens, en blessant 18 autres. Par ailleurs, le mardi 20 août au soir, les quartiers arméniens de la capitale ont été l'objet de violents bombardements. Personne n'a pour l'instant revendiqué ces attentats, considérés généralement comme des représailles à la participation de combattants arméniens au sein des milices chrétiennes. A travers les civils touchés, ce sont des dirigeants arméniens im-

portants tels Karim Pakradouni, Tony Chader et Nazari Najar qui sont visés.

Avec toujours la mort au bout mais dans un autre scénario, deux dirigeants du parti Dashnag ont été l'objet de tentatives d'assassinat ou d'assassinat pur et simple dans la capitale libanaise (voir H.B n° 93), l'un d'entre eux a été tué, tandis que le second était sérieusement blessé.

Le 8 juillet, Harout Madénian était attaqué par trois hommes armés dans Beyrouth Ouest alors qu'il garait sa voiture, tard dans la nuit, près de son domicile situé dans le quartier de Zarif. Cinq coups de feu ont été tirés sur lui par ces hommes non-identifiés qui ont réussi à s'échapper. Une semaine plus tard, le 16, c'était au tour d'un autre dirigeant, Tatéos Sourénian qui était abattu dans le quartier de Jdeide. Le meurtre était perpétré à 21h à l'aide d'un pistolet muni d'un silencieux. Selon l'hebdomadaire américain « Armenian Reporter » et diverses informations en provenance du Liban, il apparaîtrait que la direction du parti Dashnag traverse une rude et sanglante lutte pour le pouvoir.

La série d'actions meurtrières a débuté par la disparition d'Apo Achdjian, considéré par certains comme le « patron » des Commandos des Justiciers du Génocide Arménien. Puis le 22 avril, c'était

Sarkis Aznavour, membre du Comité Central, dont le corps criblé de balles a été retrouvé à Bourdj-Hammoud. L'événement récent le plus marquant a sans conteste été l'enlèvement de Sarkis Zeitlian dont on est toujours sans nouvelles, membre de l'instance suprême du parti. Le dernier incident en date s'est produit le lundi 2 septembre lorsque Mr Khanamirian, député au Parlement Libanais a été quelques heures durant, l'otage d'un groupe d'éléments armés de Beyrouth Ouest. Cette tentative d'enlèvement est survenu vers 17h au moment où il se rendait de son domicile de Beyrouth Ouest

vers sa résidence d'été à Bickfaya. Il n'a du sa libération qu'à l'intervention de Mr Hussein Husseini, président de l'Assemblée nationale.

En l'absence de revendications, les spéculations et les hypothèses sur les origines de ces actes criminels vont bon train. La thèse turque est évidemment évoquée d'autant que nous savons les services secrets turcs du M.I.T, travailler en étroite collaboration avec le redoutable MOSSAD israélien très présent au Liban. La piste Hagopian de l'A.S.A.-L.A n'est pas non plus négligée, surtout depuis les prises

de positions de l'aveur du « Jihad islamique », groupe armé omniprésent au Liban, certainement peu avare d'effort pour casser du chrétien. Cependant, l'hypothèse la plus couramment répandue, corroborée par divers témoignages émanant de Beyrouth, demeure la lutte de tendance au sein de la Fédération Révolutionnaire Arménienne. Cette thèse est confortée par le silence quasi-général des organes médiatiques dashnags sur ces affaires et l'absence de réactions officielles conséquentes.

Richard Mels

ARMENIE

LA DEPOUILLE D'ANTRANIK BIENTOT EN ARMENIE ?

LA communauté arménienne de Grande Bretagne est en effervescence depuis que l'écrivain Sarkis Sarkisyan (voir H.B No 90) a pris l'initiative d'une pétition en vue d'obtenir la réalisation des dernières volontés de notre héros national, le Général Antranik, dont on sait qu'il avait émis le voeu que sa dépouille soit transférée en Arménie. Cette initiative nourrit quelques polémiques sur l'attitude des gouvernements arméniens qui se sont succédés. A ce jour, l'actuelle direction de l'Arménie ne s'est pas prononcée publiquement sur cette initiative, mais il semblerait que les dirigeants ne soient pas hostiles à ce projet.

Depuis plusieurs mois donc, sous la férule de Sarkisyan, un groupe de personnes habitant Londres, collecte des signatures (qui se chiffrent à plusieurs milliers) d'Arméniens du monde entier pour faire pression sur le gouvernement de l'Arménie, afin que celui-ci autorise l'enterrement d'Antranik et mette fin ainsi à 57 années d'exil en lui rendant les honneurs qu'il mérite. La polémique s'est engagée lorsque le groupe de pétitionnaires a révélé que les gouvernements de l'Arménie étaient depuis de nombreuses années hostiles à la réalisation du dernier souhait du Général.

Les initiateurs du projet craignent que les autorités de l'Arménie réfutent cette démarche de peur qu'elle n'entraîne une vague de nationalisme parmi la population, notamment lors du rapatriement de la dépouille, et des commémorations qui pourraient suivre. A l'heure actuelle, il n'y a pas eu de reconnaissance officielle de la part de l'Arménie, du combat mené par les unités commandés par Antranik contre les forces turques. Pourtant, quelques statues

sont érigées ici et là, la dernière se situant dans la vallée de l'Ararat. Cette statue a vu le jour par la volonté d'un groupe d'anciens combattants qui se trouvait sous les ordres d'Antranik durant la première guerre mondiale. Autre signe de reconnaissance non-officielle est celui de l'existence de chants révolutionnaires relatant le courage et l'héroïsme du héros. Les pétitionnaires ont bon espoir que leur démarche aboutisse, tôt ou tard.

Décès de F.Grégory Pétrossian

NE en 1933 à Aparan, Félix Grégory Pétrossian était l'un des six vice-Premier Ministres du Président du Conseil des Ministres de l'Arménie. Il est mort à l'âge de 52 ans le 25 août dernier à Erévan et enterré le 27. F.G. Pétrossian était diplômé de l'Institut Polytechnique d'Erévan depuis 1956, et a enseigné entre 64 et 73 au sein de ce même Institut. Il a également écrit plus de 30 ouvrages scientifiques. Le Premier Secrétaire du Comité Central Karen Témirdjian, B.Sarkissov, Président du Soviet Suprême et F.Sarkisyan Premier Ministre lui ont rendu un ultime hommage.

HAIRENIKI TSAIN A VINGT ANS

L'HEBDOMADAIRE du Comité pour les Relations Culturelles avec les Arméniens de la diaspora, qui a vu le jour au mois d'août 1965, a fêté son 20e anniversaire et a publié pour cette occasion un numéro spécial. Dans son éditorial, Mr Vartkès Hamazaspian, Président du Comité, a fait observer que ce journal avait beaucoup contribué au développement des relations entre la Mère-Patrie et les communautés arméniennes vivant à l'étranger. Des lettres de compliments des Arméniens de la diaspora ainsi que d'importantes personnalités figuraient dans ce numéro spécial.

INFORMATIONS PICTURALES ET CINEMATOGRAPHIQUES

Mardiros Sarian et le cinéma ont imposé l'Arménie dans l'actualité soviétique de ces derniers mois.

Nous savions les arméniens férus de peinture et de cinéma, les derniers mois nous en ont apporté une preuve supplémentaire. Une intense activité s'est en effet déployée sur ces deux fronts, qui n'a pas démenti l'intérêt croissant que porte la population depuis 1922 pour la peinture contemporaine et depuis « Namous » pour le cinéma.

- A destination des Arméniens de la diaspora, un film intitulé : « Les sommets de la science arménienne », a été réalisé à Erévan. Le but recherché est d'informer les Arméniens des progrès effectués dans le domaine de la recherche scientifique.

- Le jury du Festival amateur d'U.R.S.S qui s'est tenu au mois de juin, a décerné des prix à des réalisateurs arméniens des studios « Lori » des industries chimiques de Kirovakan pour leurs courts-métrages « Tonir » et « Sbassoum ».

- Le film réalisé par Albert Meguerditchian, « Le tango de notre enfance » a été primé par deux fois au 14e Festival international du film qui s'est tenu à Moscou au mois de juillet et qui a réuni des cinéastes de plus de cent pays. « Le tango de notre enfance » a reçu un prix pour le scénario et le prix de la meilleure interprétation féminine.

- « Le feu miroitant de la nuit » est le titre du film que les réalisateurs R. Guévorkian et G. Kévorkov tournent actuellement dans les studios « Armen film ». Ce film est consacré à Mikael Nalbandian, poète, philosophe et révolutionnaire. Le titre du film, extrait d'une poésie de Nalbandian traduit bien ce qu'incarnait l'homme tout entier, le feu de la lutte pour briser l'emprise des ténèbres. Les deux auteurs du film ont opté pour un film plutôt intimiste et biographique.

Nous verrons Nalbandian interrogé dans la sinistre forteresse Pierre et Paul, en alternance avec des images illustrant sa réflexion et ses pensées sur les destinées de l'Arménie, sa patrie.

- Le metteur en scène Krikor Mélik Avakian a adapté à l'écran un film tiré de l'un des meilleurs romans classiques de Stépan Zorian, « Trois pommiers dans le verger ». Avakian a voulu cocevoir ce film

comme un hymne à la terre « qui a donné naissance à un merveilleux peuple » dont faisait partie Martin Aper, héros de l'histoire.

- Le cinéaste I. Smogdounouski tourne actuellement dans les studios de la télévision arménienne un film sur Krikor Narégatsi. Au cours de l'entretien qu'il a accordé à « Sovétagan Haiastan », le cinéaste a notamment déclaré que « pour comprendre ne serait-ce qu'un peu, le fond de la pensée de ce grand génie et pour rendre la profondeur de ses paroles, il faut l'aborder par tous les sens. Narégatsi appartient à tous, au même titre que Dante et Shakespeare. Ses « lamentations tragiques » à la recherche de l'homme parfait sont exceptionnels dans la poésie ».

Peinture

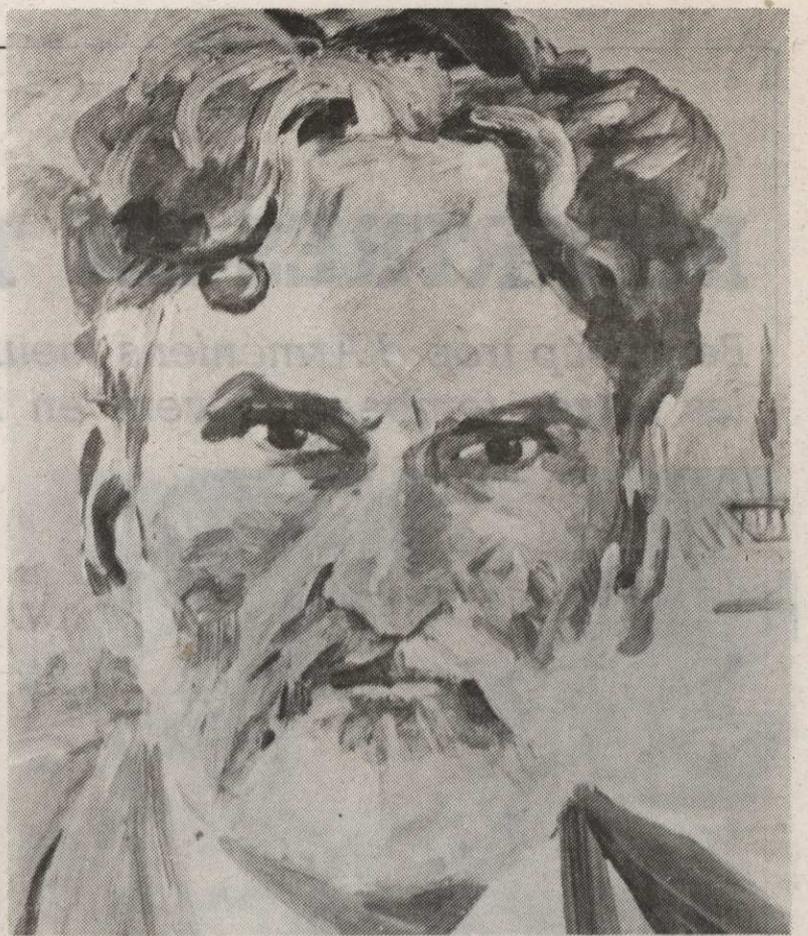
Artachès Ounanian, illustrateur d'ouvrages de littérature arménienne et étrangère, d'architecture et de musique, dont le style est considéré comme « moderne », a récemment dessiné une série d'illustrations représentant les personnages et les héros de la « Divine Comédie » de Dante. Quant à K. Khatchikian lui, originaire de la région de Meghri, dont l'oeuvre est abondante, précisément les pyrogravures de chants arméniens, « Sayat Nova », « Komitas », qui était jusqu'à présent doyen de l'Institut des Beaux-Arts, a été promu Professeur au mois de mai dernier.

Par ailleurs, A. Krikorian, co-auteur de la fresque qui orne une des salles du musée de Sardarabad et qui figure parmi les dix peintres arméniens qui ont fait l'objet d'un album paru récemment à Kiev, prépare pour le mois d'octobre une exposition de toiles de petites dimensions dont

plusieurs représentent des rues de la ville d'Ochagan où il naquit et vécut.

Généralement, les toiles de Krikorian sont plutôt lumineuses et naturalistes. De retour de Sévan et Léninakan, il a ramené quelques ébauches qu'il terminera dans son atelier, dont « Zartok », où se mêlent l'histoire et le présent, la légende et la réalité qui exprime l'optimisme du peuple arménien, tourné vers les montagnes et les forteresses sur un fond de fêtes et de noces.

Quant à Mardiros Sarian, il s'est éclaté un peu partout. En même temps qu'une exposition consacrée à ses oeuvres se tenait à Moscou en juin dernier, une autre se tenait à Erévan, où plusieurs tableaux du maître ont été présentés au public. Ces peintures montraient la période antérieure à la seconde guerre mondiale et celle allant jusqu'à 1945. A

Portrait de M. Sarian

Moscou, ses fleurs étaient attendues depuis fort longtemps et n'ont pas déçu. Les critiques n'ont pas tari d'éloges sur cette expo présentant 100 oeuvres. « Cette exposition est un poème dédié à la nature et à la vie, c'est une symphonie » ont clamé en chœur les membres de l'Académie de peinture.

Autre exposition, celle de E. Issapékian qui fêtait ses 70 ans et dont on peut dire qu'il se situe parmi les grands maîtres

de la peinture arménienne. L'aspect patriotique a joué un rôle important dans son oeuvre, particulièrement « Tania », en réalité Siranouche, que les turcs pendirent à la croix de l'église « Sourp Stépanos » du village de Dsgaha. Il a peint également « Avarair » dont Térénig Démirdjian a dit de la toile qu'elle n'était pas moins puissante que son livre.

KAMO avec Armenpress

L'ARMENIE A LA FETE DE L'HUMA

L'Ensemble de danses des Cheminots

LA tradition veut que le pavillon soviétique soit à chaque fête de l'Humanité, organisée par le Parti Communiste Français, représentée par une république différent. Cette année, les 14 et 15 septembre, le stand de la Pravda portait les couleurs de l'Arménie à la Cité internationale. Dans le contexte il était certain que nous ne pourrions renouer qu'une mini-Arménie. Cependant, l'Ensemble de danses, le cognac et les miniatures auront donné l'envie et le goût aux arméniens et aux non-arméniens d'en savoir plus sur l'Arménie.

RADIO A.S.K COMMUNIQUE

98.5 MHZ F.M
RADIO ASK.
BOITE POSTALE 425
75424 PARIS
CEDEX 09
TEL : 878 22 00

LA RADIO
ARMENIENNE
DE PARIS ET DE
SA REGION

LUNDI AU
VENDREDI
DE 8.H A 15H30
SAMEDI ET
DIMANCHE
DE 10H A 16H

3 NUITS PAR
SEMAINE
DIMANCHE AU
LUNDI
LUNDI AU MARDI
MARDI AU
MERCREDI
DE 1H A 6H

LA MAMA DE VERNEUIL EN VERSION FRANÇAISE

Très attendu, « Mayrig » est un livre émouvant sur l'amour maternel, où Verneuil nous parle du temps où on l'appelait Malakian.

ETRE orphelin à 60 balais, c'est compréhensible, mais c'est pas admissible. C'est un peu dans ces termes que s'est exprimé Serge Gainsbourg, à la mort de sa mère ; et c'est un peu cela que reedit, à sa façon, Henri Verneuil, dans son « Mayrig ». Quand son livre démarre sur trois petits mots glaçants qu'on a déjà entendus dans les paroles d'Aznavor : « Elle va mourir », on sait qu'il va nous parler de la mort de sa mère, et on devine qu'à partir de là le dédicé du flash-back est enclenché. Verneuil, dans son propre rôle, va dérouler le film de ses souvenirs, et réincarner le personnage d'Achod Malakian, émigré en France en 1924, en compagnie de son père, de sa mère et de ses deux tantes, et devenu bien plus tard Henri Verneuil, cinéaste.

« Mayrig », c'est le film que s'est tourné pour lui tout seul Achod Malakian, devenu orphelin, le cœur gros d'amour, accablé par le temps qui passe trop vite et qui finit toujours par tuer les fées de nos enfances. Il aura été, pour Verneuil, le moyen de « rejoindre à reculons une enfance de milliardaire en amour », le moyen, sans doute, de retrouver par l'écriture le bonheur d'être aimé pleinement, le bonheur de revivre un amour désormais disparu. En écrivant « Mayrig », il a pu bercer, dans sa mémoire, les moments les plus heureux de son enfance, cajoler seul, dans le temps qu'a duré la gestation de son livre, ces visages et ces êtres qui l'ont tant aimé et qui ont fait Henri Verneuil. Et peut-être a-t-il été, un peu, délivré de la douleur de ne plus pouvoir partager cet immense amour.

Les fils célèbres qui disent ainsi leur amour pour leur mère ont toujours attiré le grand public : le masque tombé, c'est le gamin qui apparaît, fragile, imparfait, avec ses pudeurs ou ses faiblesses, et cette image dévoilée a de quoi émouvoir. Verneuil émeut. Et là où il fait fort, c'est qu'en fait de mama, c'est de trois mamas à la fois qu'il va nous parler :

sa mère et ses deux tantes. Une « trinité de l'amour », « une trinité de mère », comme il les appelle lui-même, protectrices de son enfance, sentinelles sanctifiées par son propre amour, idolâtrées, et qu'il veut immortelles. Ceux qui s'étonnent de voir la figure de la mère à ce point adulée, adorée à l'image d'une idole, ne savent pas que la mama arménienne, même quand elle n'est pas doublée, triplée, multipliée par ses sœurs, les tantes, a un cœur gros comme mille. Henri Verneuil a choisi la Version Française pour son film de souvenirs, mais aucun Arménien ne s'y trompera : les sentiments sont bien en V.O.

De l'émotion....

Et c'est bien ce qui plait chez Verneuil en confidence : il y va bille en tête, et, dès les premières pages, il annonce la couleur : je suis arménien et chez moi on s'aimait, pas besoin de se le dire, d'un amour à perpétuité ». C'est cet amour-là qu'il va nous dire pour ses trois « saintes », pour son merveilleux père, durant les 279 pages que dure son premier bouquin ; amour jamais altéré, jamais diminué par les difficultés de l'intégration, bien au contraire !

Aujourd'hui intégré, maîtrisant bien la V.F, Henri Verneuil s'adresse surtout au public français : ceux qui l'aiment bien apprendront à bien le connaître, à découvrir le processus de son intégration, et sûr qu'ils l'aimeront davantage. D'ailleurs Verneuil ne doute pas qu'il est aimé de son public français, et il en profite, ici où là, pour lui glisser quelques pages d'histoire arménienne.

Que celles-ci s'intègrent bien, ou non, dans la structure du récit, est un autre problème, et on ne va pas lui en tenir rigueur : il dit ce qui est. Qu'il prenne des précautions avec ce même public et le ménage souvent, notamment dans la description de quelques spécimens marseillais peu ouverts aux émigrés, ma foi, on ne veut pas trop lui en vouloir : c'est sa façon à lui de

L'auteur de Mayrig en compagnie de son épouse

dire les choses, et s'il les a vécues comme ça, eh ! bien, qu'il les dise comme ça ! Les figures superbes des Français de Marseille — boulanger généreux, médecin dévoué ou contrôleur des impôts compatissant — auraient cependant largement contrebalancé les autres figures plutôt méprisables, flétries, certes, mais avec certains ménagements, comme si Verneuil, alias Achod Malakian, gardait encore en lui de cette attitude empreinte d'humilité, qui colore le comportement de l'immigré, et qui semble toujours un peu dire : « Pardon », « Excusez-moi », « Je ne veux pas déranger ».

Mais ce sont là récriminations de détails : le métier de Verneuil, c'est d'abord de faire des films, et le film arménien

de Verneuil, vraiment celui-là on le veut. Mais pas « Mayrig » à l'écran. Non, franchement non : ce film n'apportera rien à personne ; il est trop tourné vers le passé, trop porté vers la nostalgie encore, trop version lacrymale. Et on l'a déjà vu. Mais un autre, arménien, du présent, et qui regarde le futur, et qui ne se complaise pas dans le passé au-delà de 1975, alors là c'est d'accord, faut le tourner. Nous, c'est juré, on fonce. Du Verneuil arménien, super classe. Du Haiastan qui crève l'écran. Des millions d'entrées. 7 Millions d'entrées : tous les Arméniens !

Maro Narégatsi

Mayrig d'Henri Verneuil. Ed. Robert Laffont. 179 pages, 85f.

COMMUNIQUE DES TROIS « A »

L'Association Audiovisuelle Arménienne et le Studio 43 organisent le 2e Festival du Film Arménien qui aura lieu du 16 au 29 octobre dans les salles rénovées du Studio 43, 43 rue du Faubourg Montmartre à Paris dans le 9e arrondissement.

Cette manifestation culturelle sous le parrainage de Charles Aznavour a pour objectif de faire connaître à un vaste public l'expression cinématographique arménienne.

Le programme est composé comme suit :

Rétrospective autour de films de Hamo Bek-Nazarian, fondateur du cinéma arménien.

Hommage à Henrik Malian, le réalisateur le plus populaire en Arménie Soviétique.

Présentation de films inédits d'Arthur Péléchian et de Serge Paradjanov.

Projection de films récents réalisés non seulement en Arménie Soviétique mais aussi par des cinéastes d'origine Arménienne dans d'autres pays du monde dont le premier film en langue arménienne produit en France « Le Tablier brodé de ma Mère s'étale dans ma Vie » d'Arby Ovanessian.

Ainsi que des films de Ruben Mamoulian, Henri Verneuil, Jerzy Kawalerowicz... cinéastes d'origine arménienne.

Un hommage spécial sera rendu à Charles Aznavour, avec la projection des films : « Tirez sur le pianiste » de F. Truffaut et « Les fantômes du Chapelier » de C. Chabrol.

H. Bek-Nazarian

Pour tous renseignements : STUDIO 43 (526 94 17) A.A.A (523 51 50) 9 rue des Petits Hôtels 75010 Paris

Փոքրիկ-Մեծ Յաղթանակի Մը Առթիւ

Հասկնալի Լեզուն

24-ՐԴ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐՈ՛Ւ ՇՆՈՐԻՒ

Եղա՛ւ: Բազմաթիւ ոլորքներէ, շրջապտոյտներէ, ետղարձներէ, կանոնագրական հնարքներէ, քաղաքական ձեռնարկութիւններէ եւ այլ մարզանքներէ ետք, վերջապէս ՄԱԿ-ի պաշտօնական վաւերաթուղթ մը նկատողութեան կ'առնէ հայկական ցեղասպանութիւնը:

Անշուշտ Միացեալ Ազգերու ընդհանուր ժողովին որոշումը չէ այս, ոչ ալ Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի քուէն, որպէսզի կարենար քաղաքականապէս յանձնառու դարձնել անդամ երկիրները: Աւելի համեստօրէն, սա Մարդկային Իրաւանց Ենթա-յանձնախումբի մը ծիրին մէջ հաւաքուած մասնագէտներու տեղեկագիր մըն է, որ կը յիշատակէ հայկական ցեղասպանութիւնը: Ուստի ոչինչ կայ անտեղի խնդիրներ եւ տօնակատարութիւն կատարելու:

Այսուհանդերձ սխալ պիտի ըլլար չափազանց դժուարահանութիւն ցուցաբերել, քանի որ դիւանագիտութիւնը թողթի վրայ կ'արտայայտէ գետնի վրայ գոյութիւն ունեցող ուժերու յարաբերութիւնը. եւ ներկայիս թուրք պետութեան եւ հայերու միջեւ գոյութիւն ունեցող ուժերու յարաբերութիւնը թոյլ չի տար յուսալ անելի բան, քան ինչ ստացանք: Այս չափանիշով, 30-րդ պարբերութիւնը՝ վերածուած 24-ի, ոչ-անտեսելի յաշտողութիւն մը կը հանդիսանայ:

Սակայն, արդիւնքի մը արժեւորումէն անդին, անհրաժեշտ է քաղել հետեւանքները ընթացքի մը՝ որ ՄԱԿ-ը մղեց հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման այս առաջին քայլը առնելու: Աւանդական կուսակցութիւններու կողմէ սոյն տեղեկութեան չարաշահումը, կը պարտադրեն կարգ մը ճշդումներ կատարել:

Այս պահպանողական ուժերը կը փորձեն արդարեւ շահագործել այս տեղեկութիւնը, որ զայն ներկայացնեն դիւանագիտական գործունէութեան յաղթանակը՝ զինելով պայքարի դէմ: Այս վարմունքը, ի հարկէ կը միտի վերայարուցանել նրբանցքներու դիւանագիտութեան հին արժէքները, որոնք կը համապատասխանեն այս ուժերու իսկական բնոյթին:

Եթէ հայ պատուիրակութիւններու տեղույն վրայ ներկայութիւնը օգտակար եղած է, այսուհանդերձ ծաղրելի պիտի ըլլայ փորձել 24-րդ պարբերութեան ներկցումը վերագրել հայ աւանդական կուսակցութիւններու ժընտի պատուիրակութիւններու փառաւոր հանձարին: Մանաւանդ որ այս վերջինները չվարանեցան անգամ մը եւս, նոյնիսկն ՄԱԿի շրջափակին մէջ, ցուցադրել բաժանումի տրամադիր ներկայացում մը: Արդարեւ, բացի Ֆրանս-հայկական համերաշխութենէ, միւս երկու հայ պատուիրակութիւնները, մին միասնական՝ որ եկած էր Պուէնոս Այրեսէն, Անցուկ կանգնելու Արժանթինցի մասնագէտ Տեսփոխի, եւ միւսը՝ Հայ Դատի Յանձնախումբը (Դաշնակ), իրարու խօսք չփոխանակեցին՝ աշխատանքներու ամբողջ տեսողութեան: Իրաքանչիւրը աշխատելով վերմակը իրեն քաշել, միւսէն անելի խօսելու իրաւունք ստանալ, մրցիլ ամէն մակարդակներու վրայ՝ այսպէսով ապացուցանելով կատարեալ անպատասխանատուութիւն մը: Անոնք այսպէսով արժանացան օտար բարեկամ պատուիրակութիւններու, որոնք անոնց յանձնարարեցին նուազ ցցուն դարձնեն իրենց ներքին կոխները:

Ո՛չ. ցեղասպանութեան յիշատակութիւնը եղաւ, քանի որ հայկական ազգային իրողութիւնը միջազգային քաղաքական բեմին վրայ պարտադրուեցաւ շնորհիւ 10 տարուայ զինելով պայքարին, զոհողութիւններուն եւ ժողովրդային գորաշարժին: Ահաւասիկ որոշիչ իրողութիւնը: Ահաւասիկ մղիչ ուժը: Ահաւասիկ իրականութիւնը՝ որ իր բոլոր ծանրութեամբ կշռեց Ուայթբըրի տեղեկագրին եւ բոլոր անոնց վրայ, որոնք կը մերժէին ընդունիլ այն ինչ որ եղաւ եւ այն ինչ որ տակաւին է՝ 1915-էն ի վեր՝ Հայկական Ցեղասպանութիւնը:

Այս պէտք է հայ ժողովուրդը դրդէ, շարունակելու այն ուղին որ ընտրած է 10 տարիներէ ի վեր. միակը՝ որ ապագայ կը խոստանայ.

—Ազգային ազատագրական պայքարը:

Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան պատկանող մարմին մը ի վերջոյ «ճանչցաւ» հայկական ցեղասպանութիւնը: Արդարեւ 70 տարիներ պէտք էին որպէսզի ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի «փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան եւ խտրականութեան դէմ պայքարի» ենթա-յանձնախումբ մը տեղեկագրեր մը նշանակէր, որ իր տեղեկագրով տեղեկացներ ու փաստէր՝ թէ հայկական ցեղասպանութիւն մը իսկապէս տեղի ունեցած է...:

Դէպքերու այս կերպով ներկայացումը կրնայ նշանակել կամ ենթադրել տալ, թէ ՄԱԿ-ը կամ անոր անդամ պետութիւնները, նախապէս անտեղեկ էին, չէին յամ, կամ փաստեր չունէին, որ թուրք պետութիւնը հայ ժողովուրդի դէմ 1915-ին գործադրած է 20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը: Խորքին մէջ, ըստ քաղաքական ամենատարրական օրէնքին, որեւէ քաղաքական կամ ընկերային նշանակալից երեւոյթ, պետութիւններու կողմէ «լսուելու», «իմացուելու» ու իր հանդէպ հակադրեցութիւն մը ստեղծելու համար, հիմնական է որ նախ եւ առաջ ըլլայ հետաքրքրական, դրական կամ ժխտական կերպով. չի բաւեր, նոյնիսկ անհրաժեշտ չէ, որ ըլլայ իրական կամ փաստային:

Այս իրողութեան լոյսին տակ կարելոք է ընդգծել երկու իրականութիւններ.

Առաջին ընդհանուր իրականութիւնը այն է, որ ըլլա՛յ ՄԱԿ-ը, ըլլա՛յ անոր բաղկացուցիչ կամ ոչ որեւէ պետութիւն, ոչ մէկ կերպով շահաքրքրուած էր «ճանչնալու» Հայ Դատը: Զոհերու աղաղակները կամ վերապրողներու թշուառութիւնը, ինչքան ալ ահարկու ըլլան, կրնան ազդեցութիւն գործել անհատներու վրայ բայց ոչ՝ պետութիւններու:

Երկրորդ իրականութիւնը այն է, որ ՄԱԿ-ի ենթայանձնախումբի մասնագէտները ու ուրիշներ՝ իմացան, տեղեկացան եւ ճանչցան հայկական ցեղասպանութիւնը՝ Ուայթբըրի տեղեկագրէն առաջ: Այդ տեղի ունեցաւ միայն այն ատեն երբ «Հարցը» ինքզինքը «ճանչցուց», ներկայացուց՝ որպէս պայքար, օգտործելով լեզու մը որ հասկնալի է եւ գործածելի պետութիւններու կողմէ:

Աշխարհի պետութիւններու ակնչնէրը (մասնակի) բացողները եղան անոնք, որոնք իրենց բիրտ արարքներով, յաճախ արիւն գնով իսկ, սկսան այնքան

բարձր խօսիլ, որ կրնային թափանցել գոց ակնջներու դռներն ու պատուհանները: Անկէ ետք էր, երբ կ'սկսէին դառնալ շահաքրքրական, որ կարելի էր խօսիլ փաստերու, յուշագրերու եւ տեղեկագրերու լեզուով: Հոս միջանկեալ պէտք է շեշտել, որ այս մեքանիզմը սահմանուած չէ ժամանակի կամ տարածութեան մէջ, այլ կը բա-

նի քաղաքական տիեզերական թերես բնագոյային օրէնքին հիման, որ ի գորտ է մարդկութեան պատմութեան ամէնէ հին օրէնքն էր սկսած էր գոյանալ ճնշող եւ ճնշուող դասակարգեր եւ հասարակութիւններ:

Ուստի, եթէ կ'ուզենք որ Հայ Դատը չճանչցուի միայն որպէս անցեալի պատմական ցաւալի դէպք մը. եթէ կ'ուզենք որ այդ ճանաչումը բանի մը ծանայէ, գէթ պաշտօնապէս ընդունուի ՄԱԿ-ի կողմէ, պէտք է շարունակենք անելի լաւ խօսիլ, տիրապետել, վերջին տասնամեակին՝ հայ յեղափոխական հայրենասէր ուժերու գործածած լեզուն:

Այսպէս խաբած կ'ըլլանք մենք մեզ ու մեր ժողովուրդը. իսկ Ուայթբըրի 24-րդ յօդուածը կրնայ մոռցուիլ ինչպէս որ մոռցուած էր ամբողջ ժողովուրդ մը եւ իր արդար դատը:

Վ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Պ. Ուայթբըրի Տեղեկագրի 24-րդ Պարբերութիւնը

24) Թոյնալի յայտարարած է, որ ցեղասպանութեան կապակցութեամբ «20-րդ դարը կը զատորոշուի այն իրողութեամբ, որ այս ոճիւրը կատարուած է պաղարիւնութեամբ, գիտակցաբար տրուած հրամանի վրայ՝ բռնակալական քաղաքական իշխանութիւն ունեցողներու կողմէ. եւ թէ այս հեղինակները կը կիրարկեն թէքնոլոգիի եւ արդի կազմակերպչական բոլոր հնարքները, լրիւ եւ սիսթեմատիք կերպով ի գործ դնելու համար իրենց մահացու ծրագիրները» (11):

Նացի մոլորումը դժբախտաբար 20-րդ դարու միակ պարագան չէ: Կրնանք նըշել նաեւ, գերմանացիներու կողմէ Հերերոսի ջարդերը 1904-ին (12), օսմանցիներու կողմէ հայերու ջարդը 1915-16-ին (13), ուկրաճական պոկոմը հրեաներու դէմ 1919-ին (14), թուրքիներու կողմէ հույութիւններու ջարդը Պուրուստուի մէջ 1965-ին եւ 1972-ին

(15), Փարակուէի մէջ Աքէ ցեղի հնդիկներու ջարդը 1974-ին (16), Կարմիր քմերներու կողմէ Քամբուջիոյ մէջ կատարուած ջարդը 1975-ին եւ 1978-ին (17) եւ ներկայիս պահանքներու ջարդը իրանցիներու կողմէ (18):

Ավարթայդը կ'արժարծուի անջատաբար, անելի անդին, 48-էն 46 պարբերութիւններու մէջ: Բազմաթիւ ուրիշ օրինակներ կարելի է ներկայացնել: Իմաստակութիւն կրնայ թուիլ վիճիլ թէ կարգ մը ահրելի զանգուածային ջարդեր զուտ իրաւագիտական տեսանկիւնէն ցեղասպանութիւն չեն հանդիսանար. սակայն ցեղասպանութեան տալով շատ տարտամ սահմանում մը կրնանք վտանգուիլ փնտռուած նպատակին ընդդէմ երթալու եւ արժեզրկելու այս բառը:

(11), (12), (13), (14), (15), (16), (17), (18) ծանօթագրութիւններ եւ աղբիւրներ են, որ զանց կ'առնենք վերարտադրել հոս:

IVe
GHJURNATE
INTERNAZIONALE
M.C.A
IN
CORTI
10 e 11 AOSTU 1985

Քաղաքական

Հայ Ազգային Ծարժումը Քորսիքայի Միջազգային Հանդիպումին

Ա. Թորանեան խօսեցաւ ընկճուած ազգերու հակակայսերապաշտական պայքարներու համագործակցութեան եւ բացատրեց Հայ Ժողովուրդի ազգային ազատագրական պայքարի իւրայատկութիւնները

Երկրորդ անգամ ըլլալով Հայ Ազգային Ծարժումը կը մասնակցի՝ Քորսիքայի Ինքնորոշման Ծարժումի (MCA) կազմակերպած «միջազգային օր»-ուան: Այս տարի ան տեղի ունեցաւ դարձեալ Քորսիքայի Քորթէ քաղաքին մէջ Օգոստոս 10-11-ին:

Հանդիսութիւններէն շաբաթներ առաջ, հազարաւոր որմնազդեր կը ծանուցէին յայտագիրն ու մասնակցող կազմակերպութիւններու անունները: Այն ծանուցումը հրապարակուած էր քորսիքական զանազան թերթերու եւ ձայն-հեռատեսիլի կայաններու կողմէ: Ծանուցումի որմնազդին վրայ կերտար պատմական Հայաստանի սահմանագիծը կրող ՀԱԾ-ի կարմիր դոշակը՝ քորսիքական, պասք, Կուստլոյի եւ Նոր Բալետանիոյ քանաքներու դոշներու կողքին:

Հրահրուած գլխաւոր կազմակերպութիւններէն էին Իրլանտայի SINN FEIN, Պասքերէն՝ Herri Batasuna-ն, Նոր Բալետանիոյ՝ FLNKS-ը, Կուստլոյի՝ UPLG, եւ Հայ Ազգային Ծարժումը: Սակայն այս տարի իրլանտացիները չկրցան ներկայ ըլլալ բրիտանական իշխա-

նութիւններու դրած արգելքներուն պատճառով:

Հանդիսութիւնները տեւեցին երկու օր: Առաջին օրը յատկացուած էր միջազգային միացեալ ելոյթներու, իսկ երկրորդ օրը՝ զուտ քորսիքական ներքին հարցերու:

Ծարաթ 10.8.85-ին՝ տեղի ունեցան հետեւեալ ձեռնարկները.

- Ժամը 11-ին, միջազգային մամուլի ասուլիս մը,
- Ժամը 16-ին, միջազգային զբոյց-վիճաբանութիւն՝ «գաղութարարութիւն եւ ազգային ազատագրական պայքար» թեմային շուրջ,

եւ ցուցասեղաններ կը ներկայացնէին մասնակից կազմակերպութիւններու քաղաքական գործունէութիւնն եւ գաղափար մը կուտային անոնց ազգային, մշակութային կեանքին մասին: Ցուցադրուեցաւ նաեւ զանազան վիտեո-ֆիլմեր այս կապակցութեամբ:

Լեո Պաթիսթի՝ Քորսիքայի Ինքնորոշման Ծարժումի (Բ.Ի.Ծ.) գլխաւոր պատասխանատուներէն, «միջազգային օր»-ուան բացումը կատարեց եւ ապա խօսքը տուաւ Բ.Ի.Ծ-ի արտագին շարքերու շուրջ պատասխանատու՝ Ժ. Բ. Կիւտիչէիի, որ յատկապէս անդրադարձաւ «Արեւմտեան Եւրոպայի Պետութիւնէ Զուրկ Ազգերու Խորհուրդի (CONSEO) կազմումի հրամայականին եւ անոր կառուցման համար տարուած նախնական աշխատանքներու մասին: Ժ. Բ. Կիւտիչէի իր խօսքին աւարտին ողջունեց վերջին տարուայ ընթացքին նահատակուած յեղափոխականներու յիշատակը, որոնց մէջ յիշեց «Վան» գործողութեան հերոս Արամ Պասմանեանի անունը:

Սույն ելոյթները (մամուլի ա-

- Ժամը 18-ին, Միջազգային հաւագոյթ՝ «Ազգային ազատագրական պայքարը եւ հողային տարածութեան գաղափարը» նիւթին շուրջ,

- Ժամը 21-ին, տեղի ունեցաւ մշակութային երեկոյթ մը՝ որուն ընթացքին քորսիքական եւ պասք երգչախումբեր մեկնաբանեցին ժողովրդային եւ յեղափոխական երգեր:

Սույն ելոյթները տեղի ունեցան դաշտի մը մէջ հսկայ վրանի մը տակ: Ժամը 14-էն սկսեալ եւ հանդիսութեան ամբողջ տեւողութեան՝ ցուցատախտակներ

սուլիս, զբոյց-վիճաբանութիւն, հաւագոյթ, եւայլն) առիթ հանդիսացան, մէկ կողմէ արտաշատելու տարբեր ժողովուրդներու մղած ազատագրական պայքարներու միջեւ համակամութիւնը, իսկ միւս կողմէ բացայայտելու իւրաքանչիւրին պայքարին իրաւատկութիւնները:

ՀԱԾ-ի բամբերը սույն ելոյթներու ընթացքին հակիրճ պատմական մը ըրաւ հայկական ազգային ազատագրական պայքարին եւ բացայայտեց անոր իրաւատկութիւնը, ներկայ հան-

գրուանի տիրող արարկաչական կացութիւնը եւ պարզեց ՀԱԾ-ի աշխարհահայցքը՝ յատկապէս հայ ազգային ազատագրական պայքարին եւ ընդհանրապէս ընկճուած ժողովուրդներու մղած հակակայսերապաշտական պայքարին առնչութեամբ: Ա. Թորանեան, ընդգրծելով հանդերձ սփիւքաբանութեան համար հողային ազդակի առթած դժուարութիւնը՝ Արեւմտահայաստանի ազատագրական պայքարի մէջ բացատրեց թէ սփիւքեան պայմանները ունին նաեւ իրենց դրական կողմերը, որոնք կրնան լատազոյնս օգտագործուիլ մեծ հարւած հասցնելու համար թորք ֆաշիական գաղութարարութեան:

Ինչպէս վերեւ յիշեցինք Կիւտիչէի, Օգոստոս 11-ի հանդիսութիւնները յատկացուած էին քորսիքական ներքին քաղաքական կեանքին ու մշակոյթին եւ հակազաղութարարական պայքարին: Օրուան գլխաւոր ելոյթն էր քորսիքական երկու ազգայնական կազմակերպութիւններու միացեալ հանդիպում-զրոյթը: Քորսիքայի ինքնավարութեան Ծարժումը (MCA) կը հետապնդէ Քորսիքայի ինքնորոշումը այլ խօսքով անկախութիւնը Ֆրանսայէն եւ չընդդիմանար ի մէջ այլոց զինեալ պայքարի եւ դիկուր կը կանգնի Քորսիքայի Ազգային Ազատագրական Ծակատին (FLNC), մինչ Քորսիքայի Ժողովուրդի Միասնակաւորութիւն (U.P.C), կը հետապնդէ միայն ներքին ինքնավարութիւնը ֆրանսական հանրապետութեան ծիրէն ներս, եւ դէմ է բիրտ ուժի գործածութեան: Երկու կազմակերպութիւնները հաստատելով իրենց տարբերութիւնները, այսուհանդերձ համաձայն էին գործակցելու կարգ մը ազգային հարցերու կապակցութեամբ (անգործութիւն, քորսիքական լեզու եւ մշակոյթի տարածում, ճարտարարուեստականացում, եւայլն):

Այս տարուայ Քորթէի «միջազգային օր»-ը մեծ յաջողութիւն մը նկատուեցաւ: Մասնակիցներու ընդհանուր թիւը կը գնահատուի շուրջ 15.000 բազմաթիւ, քորսիքական եւ ֆրանսական թերթեր եւ ձայն-հեռատեսիլի կայաններ անդրադարձան անոր:

Վերջին լուր

Վարդան Եիրուանեան

սպանուած Իրանի Էվին բանտի մէջ

Հայաստան՝ «Հիմանիթ»ի Տօնին

Հայ պար, Խորոված, Կոնեակ եւ Ձեռագրեր

«Հիմանիթ»ի տօնը, Ֆրանսայի քաղաքական եւ մշակութային ամենէ մեծ եղելութիւններէ մէկն է: Ամէն տարի 100 հազարաւոր անձեր կը մասնակցին Ֆրանսայի Համայնավար Կուսակցութեան (Ֆ.Հ.Կ.) պաշտօնաթերթի տօնին, որ տեղի կ'ունենայ 1980էն ի վեր, դադրելով միայն Բ. Աշխարհամարտի տարիներուն: Այս տարի 50րդ անգամն էր որ կը կազմակերպուէր: Այս առթիւ, Ֆ.Հ.Կ.ի տարբեր շրջաններ, բնիկներ, կազմակերպչական տարբեր մարզեր եւ արհեստակցական համակիր միութիւններ կը կազմեն իրենց շատուկ տաղաւարները, կը բացատրեն իրենց տեղական կամ մասնակի տնտեսական-ընկերային հարցերը, իրենց պայքարները, ինչպէս նաեւ Կուսակցութեան ընդհանուր քաղաքականութիւնը: «Հիմանիթ»ի տօնը, միաժամանակ «քերթէ» մըն է եւ գեղարուեստական դէպք մը, ճոխ յայտագրով, որուն կը մասնակցին

5 տարեկան մանուկը հայերու ման «Հայաստան».. «Հայաստան».. կը ճշայ, հետաքրքիր հարց կուտայ թէ ի՞նչ կը ճշանակէ «Հայաստան»...

Արդարեւ շատեր այդ օր, առաջին անգամ ըլլալով իմացան, թէ ո՞վ է հայ ժողովուրդը, ի՞նչ բանի կը մտնի հայ մշակոյթը, եւ ի՞նչ է «Հայաստան»ը:

Ա. ՉԱԳՐԵԱՆ

«Փրատա»-ի Բացառիկը՝ Նուիրում Հայաստանի

Խորհրդային Միութ. Համայնավար Կուսակցութեան Կ.Կ-ի պաշտօնաթերթ «Փրատա», Ֆրանսայի իր պաշտօնակից «Հիմանիթ»-ի տօնին անթիւ լոյս ընծայած է ֆրանսերէն 4 էջոց բարառիկ թիւ մը՝ որու ներքին երկու էջերը ամբողջովին

ֆրանսական եւ միջազգային հռչակաւոր երգիչներ, արուեստագետներ:

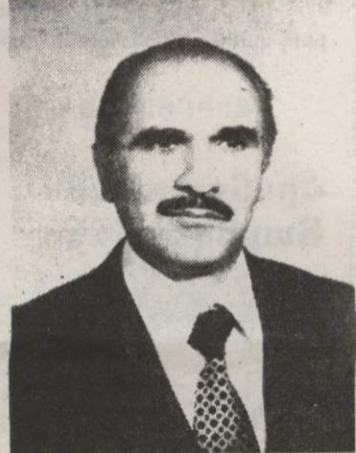
«Հիմանիթ»ի տօնը նույնպէս կը յատկանշուի իր միջազգայնական բնոյթով: Արդարեւ Փարիզամերձ Քուրնէօվի տարածուն մարզագետնի մէկ մասը յատկացում է «Միջազգային Աւան»ին: Հոն կը մէկտեղուին ոչ-ֆրանսական ազգութիւններու յեղափոխական-յառաջդիմական կազմակերպութիւններու կամ անոնց պաշտօնաթերթերու տաղաւարները: Նախ, տարբեր երկիրներու համայնավար կուսակցութիւնները, սակայն նաեւ ոչ-համայնավար յառաջդիմական եւ ազատագրական պայքարի կազմակերպութիւններ, ինչպէս՝ ՊԱԿ, Քրտական Ժողովրդավար Կուսակցութիւն, Նիքարակուայի Սանտինիստները, Լիբանանի Ընկերվար-յաջադիմական կուսակցութիւնը, եւ այլն: Իրաքանչիւր տաղաւար կարելիութիւն ունի կատարելու իր քաղաքական քարոզչութիւնը եւ ներկայացնելու իր մշակոյթը՝ ֆոլքլորը, ազգային ճաշեր, երգ ու պար, հրատարակութիւններ, ձեռնարուեստի գործեր, եւ այլն:

«Հիմանիթ»ի տօնը նույնպէս կը յատկանշուի իր միջազգայնական բնոյթով: Արդարեւ Փարիզամերձ Քուրնէօվի տարածուն մարզագետնի մէկ մասը յատկացում է «Միջազգային Աւան»ին: Հոն կը մէկտեղուին ոչ-ֆրանսական ազգութիւններու յեղափոխական-յառաջդիմական կազմակերպութիւններու կամ անոնց պաշտօնաթերթերու տաղաւարները: Նախ, տարբեր երկիրներու համայնավար կուսակցութիւնները, սակայն նաեւ ոչ-համայնավար յառաջդիմական եւ ազատագրական պայքարի կազմակերպութիւններ, ինչպէս՝ ՊԱԿ, Քրտական Ժողովրդավար Կուսակցութիւն, Նիքարակուայի Սանտինիստները, Լիբանանի Ընկերվար-յաջադիմական կուսակցութիւնը, եւ այլն: Իրաքանչիւր տաղաւար կարելիութիւն ունի կատարելու իր քաղաքական քարոզչութիւնը եւ ներկայացնելու իր մշակոյթը՝ ֆոլքլորը, ազգային ճաշեր, երգ ու պար, հրատարակութիւններ, ձեռնարուեստի գործեր, եւ այլն:

Ընկերվարական երկիրները ունին իրենց շատուկ տաղաւարները: Խորհրդային Միութիւնը կը մասնակցի Համայնավար Կուսակցութեան Կ.Կ.ի պաշտօնաթերթ «Փրատա»ի միջոցաւ: «Փրատա»ի տաղաւարը ամէն տարի կը «գրաւորի» Խ. Միութեան 15 հանրապետութիւններէն մէկուն կողմէ: Այս տարի կարգը Խ. Հայաստանինն էր: Խ. Հայաստանի ներկայութիւնը այս տարուայ «Հիմանի-

թ»ի տօնին երբէք աննշմար չանցաւ: Անոնք որ արդէն իսկ տեղեակ չէին անոր ներկայութեան, հայկական նուագի եւ պարի ձայներէն կ'առաջնորդուէին հոն: Նմանք պարզ հետաքրքրութեամբ մը եւ կը դիմաւորուէին ճաշարանով մը՝ հայկական խորոված (Երեւանէն եկած հայ խոհարարի մը ձեռքով պատրաստուած), հայկական գինի եւ կոնեակ: Տաղաւարին պատերուն վրայ ցուցադրուած էր պատկերներ որոնք կը ներկայացնէին Հայաստանը, հայ ժողովուրդը՝ իր մշակոյթով ու տնտեսութեամբ: Ցուցաբեկի մը մէջ կը ներկայացուէին Մատենադարանէն բերուած ձեռագիրներու նմուշներ, կարգ մը ձեռնարուեստի արտադրութիւններ: Գլխաւոր եւ ակնբախ բացակաները՝ հայ գիրքերն ու ձայնապնակներն էին:

Փոխ Վարչապետ Ֆ. Պետրոսեանի Մահը

Ֆելիքս Գեորգ Պետրոսեան՝ Խորհրդային Հայաստանի նախարաց խորհուրդի նախագահի տեղակալ՝ մահացած է Օգոստոս 25-ին Երեւանի մէջ:

Թաղման պաշտօնական արարողութիւնը կատարուած է Օգոստոս 27-ին, ներկայութեամբ հայ թէ օտար պետական անձնարարութիւններու: Պատուոյ պահակ կեցած են Համայնավար Կուսակցութեան Կ. Կ-ի ընդհանուր քարտուղար՝ Կ. Տեմիրճեան, գերագոյն խորհուրդի նախագահ՝ Բ. Սարգսեան, եւ այլն:

Ֆ. Պետրոսեան, այս տարուայ Մարտին վերստին նշանակուած էր նախարարաց խորհուրդի նախագահի 6 տեղակալներէն մին: Պաշտօն մը՝ որ կը վարէր 1981-էն ի վեր:

Ֆ. Պետրոսեան ծնան է 1933-ին՝ Ապարան գիւղը: 1976-ին աւարտած է Երեւանի բազմարուեստի մեքենագիտութեան բաժինը: 1964-էն 1973 վարած է նոյն հիմնարկի մետաղաբանութեան բաժինը: Հեղինակն է 80-է անլի գիտական աշխատութիւններու:

L'Arménie, terre du soleil

La renaissance

salue la fête de l'Humanité

ПРАВДА

A travers les siècles

Des relations de longue date

La science arménienne

La voix de l'histoire

Թուրք-Լիբիական Ելեմտական Համաձայնություն

Լիբիոյ վարչապետ Մոհամ-մետ Ազ-գարուք Ռաժապ, 24 Սեպ. 85-ին Անգարա կատարած երկու օրուայ պաշտօնական այցելութեան մը ընթացքին կընգած է համաձայնութիւն մը երկողմանի ելեմտական փոխանակումներու գծով:

Միացեալ հաղորդագրութեան մը համաձայն, թրքական կերրոնական դրամատունը՝ ինք ուղղակի պիտի վճարէ Լիբիոյ մէջ գործող թրքական ընկերութիւններուն, իսկ Լիբիական դրամատունը փոխարէնը պիտի վճարէ Թուրքիոյ նաֆթի ծախսերը: Նոյն համաձայնութիւնը պիտի թոյլատրէ որ Լիբիոյ մէջ գործող 98 ընկերութիւններ կարենան Թուրքիայ փոխանցել մօտ 700 միլիոն տոլար, որ կը պահուի մաքսային պատճառներով:

Այս առթիւ Լիբիոյ վարչապետը գոր. էվրէնի եւ վարչապետ Օզալի յանձնած է, Լիբիոյ պետ. Մուամար Քաուաֆիի «բարեկամութեան» պատգամը: Յիշեցնենք թէ Լիբիա Թուրքիոյ տնտեսական ամէնէ կարե-

ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆ

Հիմնադրման Տարեդարձներ

Քրտական կարեւորագոյն կուսակցութիւններէն երկուքը, այս տարի կը տօնէն իրենց հիմնադրման տարեդարձները:

Մէկը՝ Իրանեան Քիւրտիստանի Ժողովրդավարական կուսակցութիւնը (P.D.K.I) կը տօնէ իր հիմնադրման 50-րդ տարեդարձը: Ան իրանեան Քիւրտիստանի ամէնէ զօրաւոր կուսակցութիւնը կը նկատուի եւ կը դիմադրէ միաժամանակ իրանեան եւ թրքական վարչակարգերու դէմ: Իսկ երկրորդը՝ Քիւրտիստանի Աշխատողներու կուսակցութիւնը կը տօնէ իր հիմնադրման 7-րդ տարեդարձը, ան թրքական պետութեան դէմ պայքարող ամէնէ կարեւոր կազմակերպութիւնը կը նկատուի: Այս վերջինը Օգոստոս 15-ին յայտարարեց իր զինուորական թեին՝ Քիւրտիստանի Ազատագրական Միասնականութեան ստեղծումը:

Բողոք Շուէտի Դէմ

ուր գործակիցներէն մէկը եղած է: Ան Թուրքիոյ կ'արտածէ տարեկան մօտ 8 միլիոն թոն քարիղ, ինչպէս նաեւ հիւրընկալած է բազմաթիւ թրքական ընկերութիւններ՝ յատկապէս շինարարական մարզէն ներս:

20-ի մօտ քիւրտեր, 25 Սեպտ. գրաւեցին Փարիզի շուէտական դեսպանատունը, բողոքելու համար Սթոքհոլմի իշխանութիւններու բռնած դիրքին դէմ՝ գաղթականներու եւ յատկապէս քիւրտերու նկատմամբ:

Թուրք-Խորհրդային Տնտեսական Կապերու Զօրացում

Ըստ թրքական մամուլին, Թուրքիոյ եւ Խորհրդային Միութեան միջեւ տնտեսական շարքերութիւնները մեծ բարելաւումներ արձանագրած են վերջերս, որոնք «նոր անկիւնադարձ» կ'որակուին:

Արդորեւ, նոյն աղբիւրները կը տեղեկացնեն թէ՛ անցեալ Օգոստոսին Մոսկուա ժամանած է թրքական տնտեսական պատուիրակութիւն մը՝ նախա-

գահութեամբ ելեմտական գործավար Ա. Գ. Ալիֆեմուչիցի եւ մասնակցութեամբ պետական գանձի եւ արտաքին առեստորի խորհրդական Էքրեմ Փաքուտմերիի: Սոյն այցելութեան ընթացքին յամաձայնութիւններ գոյացած է սովետական բնական կազի Թուրքիոյ յայթայթման եւ տնտեսական այլ մարզերէ ներս (յատկապէս շինարարական) համագործակցութեանց կապակցութեամբ:

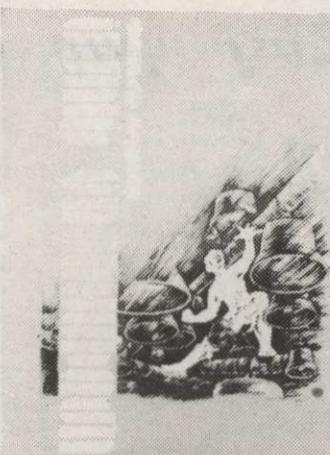
Թուրք-Քիւրտ Միութիւն

Թուրքիոյ եւ թրքական Քիւրտիստանի 6 ձախ կուսակցութիւններ նախնական աշխատանքի ժողովներէ ետք համաձայնած են միանալ՝ կազմելու համար «Ձախի Միութիւն»-ը որ «միութեան եւ պայքարի կոչ կ'ուղէ բոլոր անոնց որ դէմ են ֆաշիզմին»: Այս կուսակցութիւններն են՝ «ԱՍԱՆԻ»-ի աշխատողական, Քիւրտիստանի Բարդէ, Թուրքիոյ Աշխատողական, Թուրքիոյ Աշխատող

Համայնավար, Թուրքիոյ Համայնավար, Թրքական Քիւրտիստանի Ընկերվար եւ Թուրքիոյ Աշխատող Ընկերվար կուսակցութիւնները: «Ձախի Միութիւն»-ը 10 Դեկտ. 1984-ին, հաղորդագրութեան մը մէջ դատապարտած է կաշտերապաշտ ուժերու - զըլլաւորութեամբ ԱՄՆ-ի մղած կորիզային զինարշար եւ դատապարտած թրքական ֆաշական բռնատիրութիւնը:

«ԱՐՓԻԱԿԱՆ» (ԱՐԵՒՈՐԴԵԱՅ ՊԱՐԸ)

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ

հի արարումից մինչեւ այսօր, գրական տարբերակն է հեղինակի «ՍԱՍՈՒՆՅԻՆԵՐԻ ՊԱՐԸ» կինոսցենարի, որի մասին արտայայտուել են շորս տասնեակ կարկառուն անհատականութիւններ՝ ինչպէս.

Ողջունելի գործ է, խիստ այժմէական եւ յաւերժի համար էլ պիտանի...»

Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ

«Սիրելի Ալեքսանդր, նախանձում եմ... ձեռագրին ուղեկցող Ձեր գծանկարները ապշեցնում են իրենց մոնումենտալութեամբ եւ էպիկականութեամբ...»

Սարգիս ՓԱՐԱԶԱՆՈՎ

«...Փառաւոր գործ մը, որ պիտի ծառայէ ամբողջ Հայաստանի յառաջադիմութեան»:

Ժան ԳԱՌՁՈՒ

ՊԱՏՈՒԻՐԱԳԻՐ

Անուն, ազգանուն.....
Հասցէ.....

Արժէքը՝ 250 ֆր. (կամ 30 տոլար) + 10 ֆր. առաքման ծախս:
Պատուագիրն ու դրամական առաքումը ուղարկել՝

ALEXANDRE VARBEDIAN: 194, Av. Roger SALENGRO
13015 MARSEILLE — FRANCE

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ

... en 1974 a connu le dés-
sièges. Le Parti d'Union natio-
nale de Denkrash n'a donc pas
... (socialiste) 15,8 % et 10

N° 93. Juillet/Août 1985. Prix 10 F.

Bimensuel du Mouvement National Arménien
(Front Démocratique)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ
Գ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

ԶՈՆ
ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ՝
ԱՆԶԸ
ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

Տարեդարձներ

Ֆրանսայի «Յառաջ»-ն ու Հայաստանի «Հայրենիքի Ձայն»-ը կը տօնեն իրենց հիմնադրման տարեդարձները:

«Յառաջ» 60 տարեկան է: Նախ սկսած է լոյս տեսնել որպէս եռօրեայ եւ ապա օրաթերթ: Եղած է Արեւմտեան Եւրոպայի առաջին հայ օրաթերթը եւ մինչեւ վերջերս Հ.Յ.Դ-ի «Կամբ» օրաթերթի ստեղծումը, եղած է միակ հայկական օրաթերթը Եւրոպայի մէջ:

«Հայրենիքի Ձայն»-ը հիմնուած է 1965ին եւ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի շաբաթաթերթն է: Անոր գերն է, ինչպէս իր անունը կը բացայայտէ, Ս. Հայաստանէ դուրս ապրող հայութեան տեղեկացնել հայրենիքի լուրերը եւ քաջաբերել Սփիւռք-Հայաստան յարաբերութիւնները:

«Հայ Պայքար» այս առթիւ իր շնորհաւորութիւններն ու ողջոյնները կ'ուզարկէ անոնց աշխատակազմերուն, մաղթելով յարատեւութիւն եւ յաջողութիւն:

ՓՈՒՔ ՔԵՂ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ԴՈՒ
ՎԵՐԱԾՆՎԱԾ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՀԱՅՈՅ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՁԱՅՆ

АЙРЕНИККІ ДЗЯЙН
HAYRENIKY DZAYN

20 Տարի Ետք՝ Միշտ Հնչուն ու Զուարթ

Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ հիմնուած «Հայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթը մեծ նպաստ բերաւ Հայրենիք-Սփիւռք կապերու ամրապնդման: Ան սփիւռքահայ զանգուածներուն տեղեկացուց Հայաստանի արձանագրած նորանոր յաջողութիւնները, նկարգրեց Հայրենիքի վերելքը՝ ընկերային, մշակութային տրնտեսական եւ այլ մարզերէ ներս: Ան աւելցուց հայրենագոյրկ սփիւռքահայութեան, յատկապէս հայրենասէր շրջանակներու լատենտութիւնը՝ իր ազգային հաւաքական ապագային հանդէպ: «Հայրենիքի Ձայն»-ը, իր յօդուածներով, իր

լուսանկարներով կը վերջիշեցընէր թէ ժամը՝ յուսալքումի եւ ձուլումի չէ. ամէն ինչ չէ կորսուած. կայ Խորհրդային Հայաստանը, հոգ չէ թէ մեր պապեանական հողերու մէկ մասնիկն վրայ, ու ամէն օր նոր երեխաներ կը ծայտան, Սեւանը կը լեցուի Արփայով, հայ գործարանը կ'արտադրէ, գիտնականը նորութիւն կը յայտնաբերէ, հայ մարզիկը նոր նուաճումներ կ'արձանագրէ, իսկ արուեստագետը կը շարունակէ ստեղծագործել: Օճախին ծովը անպակաս է: Կ'արժէ ուրեմն հայ ապրիլ, շարունակել դիմադրել, շարունակել պայքարիլ Թուրքիոյ բռնատիրութեան դէմ, յանուն մեր իրաւունքներուն, յանուն Մասիսին, կարենայ խաղաղօրէն ապրիլ մեր պապեանական հողերուն վրայ:

Թող «Հայրենիքի Ձայն»-ը մնայ միշտ հնչուն եւ զուարթ:

Տիկին Արփիկ Մխաբեան

Փարիզ, Սեպտեմբեր 19
«Հայ Պայքար»ի աշխատակազմ

ՅԱՄԱՆ 60

60 տարիներ առաջ, երբ «Յառաջ» կը սկսէր լոյս տեսնել, «երկար վարանումներէ եւ պրպտումներէ ետք», արդեօք կը խորհէր դիմանալ այսքան, 60 երկար տարիներ, «առանց երգի նահանջող» Սփիւռքի մը մէջ...

Սակայն կարեւորը քաջութիւնն ունենալն է սկսելու, վճռակամութիւնն ունենալ՝ շարունակելու, դիմանալու եւ դիմադրելու զանազան խոչընդոտներու նոյթական եւ այլ:

Եւ «Յառաջ»՝ դիմադրեց, դիմացաւ, ու այսօր արդարացի հրճումներով կը փչէ իր տարեդարձի 60 բոցավառ մոմերուն վրայ:

Յաջողութիւն եւ յարատեւութիւն կը մաղթենք «Եւրոպայի առաջին հայկական օրաթերթ»ին:

Փարիզ, Սեպտեմբեր 6

«Հայ Պայքար»ի Աշխատակազմ

Ընթերցողները կը Գրեն ԱՆԻ

Անի՛ իմ գերուած, աւերուած Անի
Քո գաւազները քեզ չեն մոռացել,
Թէեւ պանդուխտ, թափառական,
Կարտասանեն քո անունը կարօտով լի յաւիտեան:
Նրանց վրդովուած հոգիների,
Միակ անմար հուրն ես դու
Նրանց խաւար գիշերների,
Երազ՝ փայլուն աստղն ես դու.
Այո՛ նրանք երազում են վերադառնալ դէպի քեզ,
Բայց, ո՛չ միայն երազում
Այլ պայքարում են, Անի՛
Քո ազատութեան ճանապարհում:
Անի երկար տարիներ է
Որ բռնակալ թշնամին
Զրկել է մեզ քեզանից,
Բայց քո որդիքը քեզ, չեն մոռացել
Կը պայքարեն թէեւ հեռու, Հայրենիքից
Բայց լի կարօտով Հայրենի:
Անի՛ գիտենք, տարիներ է կը սպասես,
Թշնամու չար քայլերի տակ կը տանջուես,
Բայց քո որդիք չեն մնացել լուռ ու հեզ,
Պայքարում են անխնայ, գիշեր ու ցերեկ, ամէն տեղ,
Պայքարում են մենաւոր՝ քաջալերուած քո կարօտով.
Եւ կը պայքարեն
Մինչեւ հասնեն քեզ, իմ գերուած Անի
Մինչեւ տեսնեն քեզ, ազատուած Անի՛
Եւ այդ օրը կը ծածանի
Հայաստանի դրօշակն ազատ,
Արարատի գագաթին ճերմակ:

Լիանա Մելիք Ա.ՁԱՐԵԱՆ

Զօր. Անդրանիկի Աճիւնները Հայաստան Փոխադրելու Դիմում

Լոնտոնաբնակ գրող՝ Սարգիս Սարգիսեան, վերջերս Անգլիոյ եւ Սփիւռքի այլ գաղութներու մէջ լծուած է ստորագրութիւններ հաւաքելու գործին, որուն նպատակն է ամենայն հաւանքով Զօրավար Անդրանիկի աճիւնները, Փարիզէն փոխադրել Հայաստան:

Զօր. Անդրանիկ, Հայաստանի Հանրապետութեան (1918-1920), Դաշնակ իշխանութեան հետ ունեցան խոր տարակարծութիւններու հետեւանքով, լգած էր Հայաստանը եւ շրջան մը Եւրոպայ մնալէ ետք, վերջնականապէս հաստատուած էր Ֆրեզնօ՝ Ամերիկեան Միացեալ Նահանգներ, ուր մահացած էր 1927 թուին՝ սրտի տաքնապի պատճառով: Անոր վերջին փափաքը եղած է թաղիլ Հայաստան:

Ուստի Զօր. Անդրանիկի աճիւնները նախ կը փոխադրուին Փարիզ, անկէ Երեսնամյա պայքարի համար. սակայն «Ժամանակաւորապէս» կը գետնադրուին Փարիզի՝ Փէր Լաշէզի գերեզմանատունը, ուր կը հանգչին մինչեւ այսօր: Յետագային անոր շիրմին վրայ կառուցուած է

Հայկական Համաշխարհային Գ. Համագումարէն՝ պատուիրակութիւն մը 1985 Յուլիսին:

յուշարձան մը՝ Զօր. Անդրանիկի իր ձիուն վրայ, որ վերածուած է տեսակ մը ուխտատեղիի, ուր այցելութեան կուգան հայ հայրենասէրներ՝ Ֆրանսայէն եւ աշխարհի բոլոր ծագերէն:

Պրն. Սարգիսեան կը յայտնէ թէ՛ բազմաթիւ առիթներով դիմումներ կատարուած են աճիւններու Հայաստան փոխադրութեան համար, սակայն

«դժբախտաբար զանազան պատճառներով յաջողութեան հասած չէ»:

Անոնք որ կ'ուզեն յաւելեալ տեղեկութիւններ ունենալ՝ այս մասին, կրնան դիմել հետեւեալ հասցէին.

Sarkis Sarkisyan
1, Ovington Gardens
London SW3 England

tiens, faudra
pas que j'oublie
de me réabonner...

